

Trude Kristin Finseth

Barns erfaring med oppvekst i to hjem

**Masteroppgave i familiebehandling
Oslo Met, fakultet for vitenskap**

Trude Kristin Finseth

Barns erfaring med oppvekst i to hjem

**Masteroppgave i familiebehandling 07.05.2018
Oslo Met, Fakultet for vitenskap**

Sammendrag

Barns erfaring med oppvekst i to hjem

Jeg har gjort en utforskende undersøkelse og intervjuet ni barn i alderen ni til tolv år om deres erfaring med oppvekst i to hjem. Å lytte til barnas fortellinger synes viktig for å få kjennskap til deres perspektiv for å skape økt kunnskap, forståelse og gode familiepraksiser framover.

I kapittel to presenterer jeg forskning om ”barns og unges opplevelse av samlivsbrudd”.

I litteraturgjennomgangen vises at det er gjort få nyere norske studier som snakker med barn mens de fortsatt er barn.

Jeg har valgt et hverdagslivsteoretisk utgangspunkt og intervjuet barn med livsformsintervju. Barnas fortellinger gav et rikt materiale. Hvordan barna snakker om de ”nye” som kommer inn i familiene og innovative familiepraksiser, har vært temaer for analyse. Andre temaer har vært hvordan familiene ”gjør” overgangene mellom hjemmene, barnas innflytelse på sine familiers hverdagsliv og deres blikk på relasjonen mellom foreldre. Stort sett er det barnas erfaring med barn-voksen relasjonen som løftes fram, men vennearenaer omtales også i et kapittel.

Jeg har analysert barnas posisjonering som deltager og aktør og utforsket hvilke fortellinger som gir opplevelse av selvagens, innovasjon og utvikling av foretrukne samhandlingsmønstre. Mer kjennskap til barnas meningskonstruksjon i en historisk og kulturell kontekst har vært en intensjon.

For å belyse fenomenet teoretisk har jeg brukt Bronfenbrenners økologiske systemteori samt perspektiver og begreper fra narrativ teori.

Barnas fortellinger kan fungere som et korrektiv til mer statiske forståelser av barns erfaringer etter skilsmissen.

Abstract

Children's experiences growing up in two homes

This study is an exploratory research, where nine children aged 9 to 12 were invited to share experiences concerning their upbringing in two homes. Listening to the children's stories seems important for gaining knowledge about the perspectives of children's experiences, in order to facilitate planning and implementing of good family-practices.

One chapter presents research on the experience of children and adolescents who have experienced parental break-ups and divorce. Scientific reviews show that there are few recent Norwegian studies where children have been interviewed while they were still young.

I have chosen a theoretical starting point from everyday living and have interviewed the children with Life Mode Interview. The children's stories gave rich material. The way they talk about "The new ones" who enters their families, and various innovative practices, have provided subjects for analysis. Other subjects have been how families deal with the transitions between the homes, the children's influence on the day to day life of the families, and their views on the relations between the parents. For the most part the children's experience with the child-adult relationship is central, but friendships are also mentioned in a chapter.

I have analyzed the process with the children in positions both as participant and prosecutor. The study has further investigated which stories give the experience of self-agency, innovation and development of preferred ways of interaction. The goal of this method was to increase our knowledge of the construction of meaning by the children in a historical and cultural context.

To highlight the phenomena theoretically, I have used Bronfenbrenner's Ecological system-theory as well as perspectives and concepts from narrative theory.

The children's stories can function as a corrective to more static understandings of experiences after divorce.

Oslo Met, Fakultet for vitenskap
Oslo 2018

Forord

Først og fremst vil jeg takke min veileder Oddbjørg Skjær Ulvik for gode og kloke innspill og hjelp under hele skriveprosessen. Ditt engasjement har inspirert meg og medvirket til at jeg kom i havn med denne oppgaven.

Takk til mine ni informanter som samtykket til å la seg intervju, og på den måten gjorde denne studien mulig. Takk for raus deling av deres livserfaring.

Jeg vil også takke mine arbeidskollegaer som har vist engasjement for dette prosjektet og håndtert merbelastning i perioden jeg har hatt skrivepermisjon. En spesiell takk til Johan for drøftinger og god feedback.

Takk til mine gode venner Anne, Margaret og Liv som har støttet meg i på ulike måter i underveis.

En stor takk til mine barn og bonusbarn som har lært meg så mye om oppvekst i to hjem og har hjulpet meg til å se flere perspektiv. Takk for at dere har heiet på meg ”fra sidelinja” i denne skriveprosessen. Også takk for teknisk hjelp underveis, Gard Eirik.

Takk til deg, Egil, for spennende samtaler og innspill; og for gode middager og ”godt folkestell” til meg i skrivestua gjennom hele skriveprosessen.

Asker, 07.5.2018

Trude Kristin Finseth

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	
Abstract	
Forord	
Innholdsfortegnelse	

1. Innledning

1.1. Bakgrunn for tema	s 1
1.1.1. Biologi under forhandling	s 1
1.1.2. Omstruktureringer av familie-institusjonen	s 1
1.1.3. Antall barn i delt hushold	s 3
1.1.4. Kunnskapsstatus om barn og unges opplevelse av samlivsbrudd	s 3
1.1.5. Diskurs om delt bosted	s 4
1.1.6. Forskerens kunnskapssyn	s 5
1.2. Oppgavens oppbygning	s 5
1.3. Motivasjon for studien	s 6

2. Forskning om barn og unges opplevelse av samlivsbrudd

2.1. Innledning	s 7
2.2. Divergerende forskningsresultater innen kvantitativ forskning	s 7
2.3. Delt bo-ordning	s 8
2.4. Barn som informanter	s 10

3. Metode og analytiske perspektiver

3.1. Utfordringer i forskning med barn	s 13
3.2. Analytiske perspektiver	s 13
3.3. Livsformsintervju – utgangspunkt i hverdagslivet	s 14
3.4. Refleksjon om intervjusituasjonen	s 15
3.5. Utvalgsriterier	s 16
3.6. Utvalget	s 17
3.7. Beskrivelse av omsorgssystemene	s 17
3.8. Gjennomføring av intervjuene	s 18
3.9. Pilotundersøkelse	s 18
3.10. Opptak, transkribering	s 19
3.11. Hvordan barna framstod i intervjuene	s 19
3.12. En etisk problemstilling om samtykke	s 20
3.13. Forskerens posisjonering	s 20
3.13.1. Hva framstår som likt og annerledes som kliniker og forsker?	s 21
3.13.2. Hva framstår som annerledes i forskerrollen	s 22
3.14. Analysearbeidet	s 23

4. Familier i bevegelse

4.1. Hva kaller barna de ”nye” som kommer inn i familien	s 24
4.2. Likestilling av biologisk og ikke biologisk relasjon	s 25
4.3.1. Steforeldre-relasjonen	s 26
4.3.2. Innovativ familieskapelse etter brudd med stefamilien	s 28
4.3.3. Relasjon til halv- og ste-søsken	s 28
4.3.4. Refleksjoner	s 29

4.4. Utviklingsforståelse av relasjoner	s 30
4.5. Identitetsskapende familiepraksiser i ny-familiene	s 31
4.6. De gamle og de ”nye” besteforeldrene	s 32
4.6.1. Samvær og tilknytning til biologiske besteforeldre	s 32
4.6.2. Ste-besteforeldre relasjoner	s 33
4.7. Oppsummering	s.34
5. Bevegelser mellom hjemmene	s 35
5.1.Overgangene og tingene	s 36
5.1.1. Situerte foreldrepraksiser	s 36
5.1.2. Pakking – symbol på omstilling mellom hjemmene	s 37
5.1.3. Gjenstander til hjelp i overgangene	s 38
5.1.4. Gjenstander muliggjør aktiviteter	s 38
5.1.5. Opplevelse av å bo eller ”være på besøk”	s 39
5.1.6. Inkludering i begge hjemmene via ansvar og oppgaver	s 39
5.1.7. Mobil og sosiale medier	s 39
5.2. Ritualer og rutiner	s 40
5.2.1. Avskjedsrituale	s 40
5.2.2. Byttedagen	s 41
5.3.Vertikale overganger	s 42
5.3.1 Flytting og overgangene	s 42
5.4. Oppsummering	s 43
6. Venner og aktiviteter	s 44
6.1. Vennearenaer og aktiviteter	s 44
6.2. Samværsmonstre med venner	s 44
7. Barnas innflytelse på sine familier og hverdagsliv	s 46
7.1. Innflytelse opplevd som press	s 46
7.2. Samskaping av handlingsrom og innflytelse	s 48
7.3. Oppsummering	s 49
8. Barns blikk på relasjonen mellom foreldrene	s 50
8.1. Barnas forståelse av foreldrenes skilsmisse	s 50
8.2.Ulike foreldrepraksiser	s 51
8.2.1. Samarbeidende foreldrepraksiser	s 51
8.2.2. Foreldre i konflikt	s 52
9. Avsluttende refleksjoner	s 54
Litteratur	s 56
Vedlegg:	
Vedlegg 1: Informasjonsskriv til rektor	s 62
Vedlegg 2: Samtykkeskjema foreldre	s 63
Vedlegg 3: Samtykkeskjema elev	s 64

1. Innledning

1.1. Bakgrunn for tema og problemstilling

Stadig flere barn kommer i deler av oppveksten til å erfare andre boformer enn kjernefamilien (St.meld. 24). Familie -og samlivsformer er mangfoldige og i endring i dagens Norge.

Begrepet ”familie” blir brukt og forstått på forskjellige måter. ”Familie” kan defineres som slektskap og blodsband. Eller det kan defineres som ”grupper av personer som velger å leve i felles hushold uavhengig av formelle og legale definisjoner” (Ellingsæter, Leira 2004,16).

Familien kan også defineres som kjønnsdifferensiert kjernefamilie bestående av mor, far og barn (ibid). Begrepet familiepraksiser åpner for et mangfold av ulike måter å gjøre familie på (Finch 2007). Familiepolitikk, kulturelle føringer, historisitet og språksetting vil påvirke barnas erfaringer. De nye familieformene kan betraktes som sårbare og uønskete. De kan også sees på som robuste hvor familien som institusjon er fleksibel og gir rom for endring (St.meld. 24 s 161).

1.1.1. Biologisk slektskap under forhandling

I det offentlige rom pågår flere diskurser om nye familie-former og om ”barnets beste”. Arbeiderpartiet foreslår å åpne for at flere enn to personer juridisk kan være foreldre for samme barn (Mosveen 2017). Dette vil kunne få betydning for barn av lesbiske, homofile, fosterbarn og stebarn i Norge. I dag kan foreldre være biologiske, juridiske eller kun sosiale foreldre (St. Meld 24). Rettigheter for lesbiske, homofile, bifile og trans-personer (LHBT) innebærer at barn vokser opp i familier med likekjønnede foreldre, to fedre eller to mødre. Hvilke holdninger har så nordmenn til mangfoldsfenomener som likekjønnet foreldreskap? Ukonvensjonelle familieformer blir fortsatt assosiert med risiko for barn (Hollekim 2016). Reproduksjonsteknologi har åpnet for spørsmål rundt surrogati og eggdonasjon i Norge og er aktuelt nå i debatten. Barn som vokser opp i dag lever i en kontekst hvor betydningen av biologisk slektskap er under forhandling. Selv om disse familieformene gir små statistiske utslag, vil de sette sitt preg på og være synlig i kulturen og diskursene i samfunnet. Dagens familieformer overskrider og utfordrer betydningen av det biologiske slektskapet mellom foreldre og barn. Det biologiske slektskapet og familiefenomenet i endring.

1.1.2. Omstruktureringer av familieinstitusjonen

Ved å følge den offentlige diskursen om familieinstitusjonen gjennom de siste femti årene, synliggjøres interessante endringer. Et historisk tilbakeblikk viser at bestemte familieformer

har vært opphøyd til norm. På 1970-tallet skjedde store endringer og omstrukturering av "familieinstitusjonen". Kvinner kom i langt større grad ut i arbeid og ble lønnet, noe som førte til at relasjonene mellom samlivspartnere endret seg. Dette førte også til endringer mellom stat og familie (Ellingsæter og Leira 2004). Nye velferdsordninger vokste fram. Fedrekvoten ved foreldrepermisjon, som ble innført i 1993, førte til at fedre og mødre ble mer likestilte når det gjelder omsorgen for små barn (NOU 1996). Omstruktureringer av familieinstitusjonen, og en økende forståelse av familien som ideologisk konstruksjon, har siden 1970-tallet virket til å destabilisere den tradisjonelle oppfatningen av "familien" som naturgitt institusjon (Ellingsæter og Leira 2004,18).

Mye politikk og forskning har fokusert ensidig på negative konsekvenser av skilsmisse, noe som gjenspeiles i språksetting som "ødelagte hjem", "splittede hjem" osv. Å trekke inn historisitet synes interessant i forhold til skilsmisse-tematikken. Min personlige erfaring fra mine foreldres skilsmisse på 1960 tallet, var at temaet "skilsmisse" snakket vi ikke om; det ble hemmeligholdt. Å ha skilte foreldre ble opplevd som skambelagt. Begrepet og definisjonen "skilsmissebarn" skapte den gang tanker om et barn det er synd på.

Dominerende fortellinger omhandler forståelse av moral og normer og endres med den historiske utviklingen. Den dominerende fortellingen om ekteskap og livsløp har endret seg de siste tiårene. Roller og relasjon har endret seg i ekteskapsfortellingen. Ord som "uforskyldt skilt" ble brukt på 1980 og 1990-tallet i skilsmissefortellingen i den tidens kontekst med "husmor-familien". Fortellinger om moderne skilsmisser har et annet psykologisk vokabular, og fortellingene i dag inneholder ikke kategorien "uforskyldt". Derimot gir det psykologiske vokabular plass til "vellykkede skilsmisser", som ikke kunne knyttes til tidligere fortellinger om ekteskapsoppløsning (Frønes 2001, 98). Kulturens dominerende fortellinger er bærere av dominerende plott og forestillinger om hvordan "ting henger sammen". En handling er forankret i en videre oppfatning av mening som henger sammen med andre meningskjeder (Frønes 2001).

Forskningsspørsmålet jeg stiller er: *hvordan forteller barna om sitt hverdagsliv i to hjem?* Min konseptualisering i denne oppgaven vil være *barns oppvekst i to hjem* og ikke *stefamilien*. Fenomenene overlapper, men er ikke helt overlappende. I denne studien lever

noen av informantenes foreldrene alene og flere har kjæreste, mens andre har etablert seg med nye familier ¹.

Det er stor variasjon. Noen får store familier i to hjem, noen av ”de nye” forsvinner ut igjen. Noen får ikke ”nye” inn, men familien de har blir delt. Med endringer i familieformer trenger vi et nytt språk. Det finnes ikke et språk for alle familievariantene. Mye ideologi uttrykkes i språket. Dette er et felt hvor språket er i endring og hvor det er behov for videreutvikling. Barna bør lyttes til i den innovative prosessen. Mine informanter bruker ste-betegnelsen som forklarende, men liker ikke å bruke ordene. De klarer å desentrere og ta intervjuerens posisjon.²

1.1.3. Antall barn i delt hushold

Det er en økning i antall barn som vokser opp i delt hushold (SSB 2007 og 2014). Over 20 000 barn opplever årlig at foreldrene flytter fra hverandre.³ SSB har gjort flere undersøkelser om bosted og samvær etter samlivsbrudd; her vises at flere barn har delt bosted etter samlivsbrudd. Andelen barn med delt bosted har økt fra 8 % i 2002 til 25 % i 2012. Delt bosted har blitt vanligere blant de fleste grupper foreldre uavhengig av inntekt, utdanning og samlivsform før bruddet. Imidlertid vokser fortsatt tre av fire barn i Norge opp i et hjem med begge sine biologiske foreldre (St.meld. 24, 2016).

1.1.4. Kunnskapsstatus om barn og unges opplevelse av samlivsbrudd

På oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet høsten 2015 utarbeidet jeg sammen med en kollega en kunnskapsstatus om forskning om ”barn og unges opplevelse av samlivsbrudd” (Andersen og Finseth 2015). Kunnskapsstatusen gir innsikt i nyere norsk og internasjonal forskning om barn og unges egne opplevelser av samlivsbruddet der og da og på sikt. Hensikten var å gi et overblikk over hovedstrømninger i forskning fra 2011 og fremover, samt å identifisere ulike kunnskapshull og behov for mer forskning. I kapittel 2 henviser jeg noe til denne statusen.

At barn blir deltakende i forskning framfor at de voksne er talerør for dem synes essensielt. Litteraturgjennomgangen viser at det har vært gjort få nyere norske studier som snakker med barn mens de fortsatt er barn. Det er behov for mer forskning som anerkjenner barn som

¹ Konseptualisering av barn i to hjem omtales i kapittel 4, ”Familien i bevegelse” side 24.

² Hva barna kaller ”de nye” som kommer inn i familien tematiseres i kapittel 4.

³ <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/ekteskap>.

kompetente deltakere i forskning. I FNs barnekonvensjon (1989) slås fast at barn skal ha å rett til å si sin mening i alt som angår dem selv. Begrepet ”barnets beste” blir her slått fast som et grunnprinsipp for alle handlinger som gjelder barn. Hvorvidt barnet blir posisjonert som deltaker eller passiv mottaker vil være avgjørende for barnets selvopplevelse. Barnet trenger selv å være aktivt med i å skape fortellingen om opplevelsen av sine hverdagserfaringer. Ut fra litteraturgjennomgangen synes det å være behov for mer forskning med fokus på hva som bidrar til å gjøre den nye familien bedre rustet til å takle utfordringer og mestre vansker (Ellingsæter og Widerberg 2012; Berge 2007; Haaland 2003; Levin 1997). Ny/ste -familier har annerledes utviklingsstadier enn kjernefamilien (Walsh1998).

1.1.5. Diskurs om delt bosted

Både nasjonalt og internasjonalt er det en pågående diskurs i dagspresse og fagfeltet om delt bosted vil være barnets beste (Aftenposten 2017). I denne fagdebatten vises til diverse divergerende forskning. Andenæs, Kjøs og Tjersland har skrevet artikkelen ”Delt bosted” – *hva sier forskningen?*” (2017). Her understrekes at dagens barnelov gir foreldre full avtalefrihet og pålegger dem å finne fram til den ordningen som er best for akkurat deres barn. Forfatterne tenker at barnets beste vil være å beholde loven slik den er. Barne- og likestillingsdepartementet sendte i 2015 ut et forslag til endring, med to alternative forslag om delt bosted: Delt bosted skulle enten *framheves* eller være *hovedregel*. I høringsrunden vakte forslaget stor motstand. Forfatterne viser til at en tilsynelatende liten endring kan få utilsiktede og store konsekvenser. Ved å *fremheve* delt bosted-ordningen kan den bli oppfattet som den anbefalte og mest foretrukne. Fokus kan trekkes bort fra barnet og over på foreldrenes rettigheter. Fra 1.1.2018 ble det vedtatt at delt bo-sted skal komme først i lovforslaget som eksempel på en av ordningene foreldrene kan avtale (Barneloven 2018).

I fagessayet stiller forfatterne seg kritiske til hvordan argumentet ”forskning viser ” har blitt brukt i debatten som i stor grad viser til psykologisk forskning. De framhever at forskning på dette feltet ofte blir unøyaktig gjengitt og med manglende forståelse for kontekst. Begrepet ”delt bosted” praktiseres ulikt i ulike land. Dette impliserer at forskningsresultater kan brukes misvisende ved at begrepene ikke kontekstualiseres og innholds-avklares. Forfatterne presiserer at delt bosted i økende grad praktiseres i Norge, og rommer samværsdelinger fra 50/50 ned til ”vanlig samvær”. Ordningen med delt bosted gir lik rett til innflytelse over barns liv; da også flytting innenlands. Påstander om at forskning viser at delt bosted motvirker konflikter, tilbakevises. Forfatterne understreker at det er det kontinuerlige arbeid mellom

bosteds-foreldrene, og ikke ordningen i seg selv, som bedrer samarbeidet eller reduserer konflikter (Andenæs, Kjøs, Tjersland 2017, 280).

1.1.6. Forskerens kunnskapssyn

Ut fra postmoderne filosofisk erkjennelse blir forskerens delaktighet i det som utforskes sentralt. Alle former for kunnskap ser jeg som et produkt av samhandling mellom mennesker. Mening utvikles i språket ved samhandling. Kunnskap her kalles lokal, og det unike ved hver situasjon framheves (Johnson og Thorsteinsson 2012).

En utfordring i forskerposisjonen vil være å gjøre meg fremmed for det som kan virke kjent og være meg bevisst egne forforståelser samt anerkjenne betydningen for fortolkningsprosessen (Kvale og Brinkmann 2009). Alle former for forståelse henger sammen med den konteksten den forstås i. Konteksten vil variere med mottakerens bakgrunn og situasjon. Det vil være betydningsfullt å se utover her og nå situasjonen og være oppmerksom på kontekst, historie og tradisjon. Mange faktorer har betydning for vår forståelse av familier: Kunnskapssyn, etisk holdning, livserfaring, politisk syn, klasse, seksualitet, etnisitet og kjønn er blant komponentene som vil innvirke (Norvoll 2013).

1.2. Oppgavens oppbygning

Denne studien er en utforskende undersøkelse hvor barna inviteres til å fortelle om sin erfaring med oppvekst i to hjem. Forskerspørsmålet jeg stiller er: *Hvordan forteller barn om sitt hverdagsliv i to hjem?* Dette er en vid og utforskende problemstilling. Formålet er å skape ny kunnskap om barnas erfaring. Jeg søker gjennom bruk av kvalitativ metode å undersøke de små prosessene med sikte på å gi nye fenomenbeskrivelser på et område som er relativt lite beskrevet i norsk sammenheng, nemlig barns opplevelser av oppvekst i to hjem mens de er barn. Her er det behov for ”tykkere fortellinger”. Jeg er opptatt av barnets posisjon som deltager og aktør og hvilke fortellinger de forteller som gir opplevelse av selvagens, innovasjon og utvikling av foretrukne samhandlingsmønstre.

Jeg søker å forstå en del av de hverdagspraksiser barna er en del av. Tema for utforskning i det kvalitative forskningsintervjuet er det enkelte barns livsverden og dets forhold til denne (Kvale og Brinkmann 2009). Jeg vil fokusere på sammenheng og hvordan barnet forstår seg selv og sin verden. Hvordan barnet uttrykker seg gjennom språket vil være et fokus. Jeg søker å få vite mer om barnas meningskonstruksjon og vil se denne i sammenheng med

eksisterende kulturelle betydningssystemer (Bruner 1990). Kultur er dynamisk. Barn forstår seg selv med de redskaper som er tilgjengelig til enhver tid. Vi er både produkt av kulturen, samtidig som vi er medforfattere av den. Jeg vil se barnet i sin sosiale, kulturelle og historiske kontekst og er inspirert av narrativ teori. Narrativ analyse fokuserer på teksters mening og språklige form og genre (Kvale og Brinkmann 2009). Det analyseres fram motsetninger og variasjon ”på langs og på tvers”. Hvordan fortelles historiene fram? Hva slags språk bruker barna? Hvordan plasserer barnet seg inn i fortellingen om seg selv? Hvordan snakker barna om ”her og der” og ”før og nå”? Hvilke sammenlikninger gjør de? Hvilke mening gir barna til fenomenene? Dette vil være aktuelle temaer for barn som bor i to hjem. I materialet vil jeg se etter hvordan barna forstår seg selv med oppvekst i to hjem blant andre barn. Jeg vil analysere deres selvfortellinger. En intensjon vil være å fange opp barnas agentiske fortellinger. Jeg vil også analysere forskningsmaterialet med tanke på barnas individuelle erfaring med oppvekst i to hjem knyttet til samfunnet rundt.

Jeg søker å lytte til barnas fortellinger forsøksvis uten å verken elendighetsfokusere eller idyllisere. Jeg vil lytte til barnas fortellinger om sårbare og problematiske erfaringer, og det de erfarer av mestring og trivsel ved oppvekst i to hjem. Jeg er opptatt av hva materialet vil si om mulige resiliens faktorer.

1.3. Motivering for studien

Jeg har i mange år arbeidet som klinisk sosionom og familieterapeut innen psykisk helsevern for barn og unge. Narrativ terapi, hvor en er opptatt av selvhistorienes betydning for hvordan en relaterer seg til sine omgivelser (Bruner 1990, White 2000), har vært en viktig inspirasjonskilde for meg. Min forskningsmessige interesse og tilnærming vil være preget av min profesjonelle erfaring mht. motivasjonen for denne studien. Hvordan barna lager fortellingen om seg vil være nyttig i kunnskapsproduksjon. Videre vurderer jeg det som betydningsfullt og endrende i klinisk sammenheng. Ut fra egen livserfaring med både skilsmisse hos egne foreldre og senere for egen del samt etablering av ny-familie, har dette også bidratt til å gjøre tema personlig relevant.

Nyere nasjonal og internasjonal forskning viser at det er få studier som fokuserer på hva barn selv tenker om dette temaet (Andersen og Finseth 2015). Å forske på barneperspektivet synes viktig med intensjon om å skape økt kunnskap og forståelse for å tilrettelegge for barnets beste og gode familiepraksiser fremover.

2. Forskning om barn og unges opplevelse av samlivsbrudd.

2.1. Innledning

Barn og skilsmisse er et omfattende forskningsfelt. Innledningsvis vil jeg si noe generelt om forskningen på dette feltet, for deretter å rette fokus mot forskning på barns erfaringer med livet i skilte familier.⁴ Barneperspektivet vil være særlig relevant sett ut fra min studie hvor jeg stiller forsker spørsmålet: ”Hvordan forteller barn om sitt hverdagsliv i to hjem?”

Skilsmissecforskning er forskning i et ideologisk felt hvor forskeres ulike kunnskapssyn og vitenskapsteoretiske posisjoner vil være bestemmende for design og metoder. Dette gir retning til både tilnærming og resultater. Forskning på dette feltet viser variasjon fra store kvantitative undersøkelser med representative utvalg til kvalitative forskningsintervjuer hvor mange av disse studiene har små strategiske utvalg. De fleste studiene er retrospektive, dvs at informantene er voksne som ser tilbake på sine erfaringer som barn. I kvalitativ forskning vil det variere hvilke faktorer som inkluderes. I mange av studiene inkluderes kun barn av gifte, mens barn av samboende som går fra hverandre ekskluderes. Faktorer som økonomi, utdanning og helse inkluderes i mange studier (Andersen, Finseth 2015).

Hvordan skilsmisse virker inn på barnas helse og oppvekstvilkår har fått mye forskningsoppmerksomhet. En patologi-innretning har dominert denne forskningen. Særlig før 1980 var det dominante synet at skilsmisse var svært skadelig for barn. Informantene i mange av de tidligste undersøkelsene var klienter i terapi for skilsmisse-relaterte problemer, kriminalitet, rusmisbruk og psykisk sykdom. Resultatene her ble ofte generalisert til barn i skilte familier, noe som gav et skjevt bilde (Wallerstein og Kelly 1980; Wallerstein og Blakeslee 1989). Selv om fokus i forskning har endret seg, viser gjennomgang at mye forskning på dette feltet har hatt fokus på skadevirkning og problemutvikling hos barnet.

⁴Når jeg i dette kapittelet henviser til resonnementer og oppsummeringer som er hentet fra Kunnskapsstatusen (jfr. side 3 i Innledningen), vil jeg referere til Andersen og Finseth 2015. Jeg vil i dette kapittelet lene meg på Kunnskapsstatusen som var et arbeid jeg påtok meg for å skolere meg og få en oversikt over forskningen på dette feltet med tanke på å skrive denne masteroppgaven.

2.2. Divergerende forskningsresultater i kvantitative undersøkelser

Forskningsresultater peker i ulike retninger. Søken etter risiko- eller beskyttelsesfaktorer utgjør en motsetning i kvantitativ forskning (Pryor og Rodgers 2001). I denne tradisjonen vil forskningsspørsmål rette seg inn mot opptelling av faktorer som fører til beskyttelse eller skader. Data er generert ved tester, måling av stress, oppsummering av risiko- og beskyttelsesfaktorer, sjekklister på symptombelastning ut fra standardiserte spørremåter. Det fremkommer store variasjoner mht. hvordan samlivsbrudd påvirker barna.

Mange studier i denne tradisjonen konkluderer med at samlivsbrudd som oftest er belastende for barn som gruppe og fører til redusert livskvalitet, angst, depresjon, atferdsproblemer, tilpasningsproblemer og hyppigere forekomst av psykososiale og vansker (Amato & Keith 1991; Emery 1999, Amato 2001; Størksen 2006). Hetherington (1999) oppsummerer at det dreier seg om bare moderate gruppeforskjeller, og at de fleste barna klarer seg bra.

Korrelasjon mellom negative konsekvenser av skilsmissen og omfanget av endringer i barnets hverdagsliv fokuseres i mange studier. Endringer kan være flytting, miste kontakt med en av foreldrene, skifte nettverk, dårligere økonomi, nye steforeldre (McLanahan & Sandefur 1994; Moxnes 1990; Booth & Amato 2001; Ottosen 2010). Amato (2000) konkluderer med at noen barn vil ha kortvarige tilpasningsproblemer, mens problemene vil vedvare for andre.

Det er gjennomgående at foreldrekonflikt trekkes fram som den største risikofaktoren for barnas helse og livskvalitet i mange av studiene (Hetherington 1999; Amato 2000, Booth & Amato 2001). Mange studier viser at det vil være avgjørende hva slags omsorgsordning barna opplever. Grad av utviklingsstøtte, barnets egne ressurser, tilpasningsevne og temperamentsstil vil være bestemmende for hva slags konsekvenser samlivsbruddet vil få (Amato 2001, Ottosen & Schwarz 2013, Størksen 2006).

I en del studier fremheves at samlivsbruddet fører til en kortvarig periode med stress og at kun en liten andel av barna vil oppleve tilpasningsvansker over tid. For de fleste barn som opplever samlivsbrudd vil de negative virkningene avta, og de vil komme godt gjennom prosessen (Moxnes 1990; Øberg & Øberg 2001; Hetherington & Kelly 2002, Amato 2001, 2000). Noen studier hevder at barna synes å få det bedre etter samlivsbruddet, og at det har vært mer belastende å leve med konfliktene som fantes i familien (Emery 1999; Booth & Amato 2001; Smart et al. 2001).

2.3 Delt bosted – ordning

Hva forteller forskning om barnas erfaring med organiseringen av livet etter skilsmissen? I hvilken grad deltar barna og har innflytelse på sitt bosted? Her stilles andre forskningsspørsmål. Delt bosted-ordning er en stadig mer vanlig omsorgs-løsning når foreldre flytter fra hverandre.⁵ Fra 1.1.2018 nevnes delt bosted først i Barneloven som eksempel på en av ordningene som foreldrene kan avtale etter skilsmisse.; dette med intensjon om å styrke barns samvær med begge foreldre.

Sintef- rapporten ”Barns innflytelse på samværsordninger og bosted” (Haugen, Dyrstad, Aadnanes 2015) baserer seg på intervjuundersøkelse med foreldre. To av de operasjonaliserte problemstillingene er: *I hvilken grad var barnet med på å bestemme hvem de skulle bo hos? Og: I hvilken grad var barnet selv med på å påvirke innholdet i avtalen (som regulerer samværet)?* Rapporten konkluderer med at barn har relativt liten innflytelse på samværsavtale, noe større på bosted og relativt stor innflytelse på når de faktisk skal være hos samværsforeldren. I følge foreldrene hadde nesten ingen av barna fra 0 – 6 år hatt innflytelse på innholdet i avtalen. 20% av foreldrene svarte at barna mellom 12 –17 år hadde fått være med å påvirke avtalen. Barnets innflytelse øker med økt alder. Barnet har mindre innflytelse ved konflikt og når samarbeidet mellom foreldrene er dårlig. Barn uttrykker ønske om å bli hørt og lyttet til og rett til deltagelse og til å bestemme. Barn vil nødvendigvis ikke ta avgjørelser mht. bosted. (Haugen mfl. 2015).

En svensk undersøkelse kalt Evis-prosjektet (Bergström mfl. 2014) har undersøkt barns levekår ved delt bosted med fokus på utbredelsen av psykosomatiske problemer i løpet av de siste 6 månedene blant 12 -15 åringer. Dette ble vurdert ved bruk av en validert psykosomatikk- problem skala. Denne studien bygger på data fra en klasseroms-undersøkelse blant 150.000 svenske skolebarn. Studien konkluderer med at barn med delt bosted har mindre psykiske og psykosomatiske vansker enn jevnaldrende som bor hos en av foreldrene. Blant faktorer som kan forklare dette fremheves bedre materielle ressurser og oftere tilgang til/støtte fra begge foreldrene. Studien oppsummerer at barn med delt bo-ordning viste noe lavere livskvalitet enn barn i kjernefamilier (ibid).

I en omfattende amerikansk rapport, Warshak – rapporten (Warshak 2014), har 110 forskere samarbeidet om forskning vedrørende små barns tilknytning samt psykiske og fysiske helse

⁵ Jfr. 1.1.3 *Antall barn i delt hushold* s. 3 og 1.1.5 *Diskurs om delt bosted*

etter samlivsbrudd. Barns behov for forutsigbarhet, stabilitet og muligheten til å knytte seg til en primær tilknytningsperson har skapt diskusjon. Warshak-rapporten hevder at barn kan knytte seg til flere personer parallelt og fremhever at under normale forhold vil også barn under fire år kunne profitere på at delt bo-ordning praktiseres. Dette vil ivareta far – barn relasjonen. Det vektlegges at å frarøve små barn tid og overnattinger med fedre påvises i denne studien å kunne skade far – barn relasjonen og gjøre barna mer utsatt for negative konsekvenser ved samlivsbrudd (ibid). Dette står i kontrast til forskningslitteratur som bygger på et tilknytningsteoretisk kunnskapssyn hvor barnets behov for en primær omsorgsgiver de første årene (Bergstrøm mfl. 2004; Størksen 2006; Ottosen mfl. 2011). I Evis-prosjektet vektlegges behov for god metodeutvikling for å utforske de minste barnas erfaringer (0 – 3).

Det vil være av betydning for samarbeidsrelasjonen om foreldrene har delt husarbeid og omsorgen for barna mens de bodde sammen (Gran 2014; Haugen, Dyrstad, Ådnanes ; Kjøs, Madsen, Tjersland 2014⁶; Kitterød mfl. 2015). Noen studier viser at barn med foreldre i konflikt har vist ufleksible ordninger hvor barnet bringes inn i lojalitetskonflikt (Haugen 2010; Ottosen, Stage og Jensen 2011).

Andenæs, Tjersland og Kjøs (2017) problematiserer å overføre gruppebasert kunnskap til det enkelte barn og dets familie. De fremhever det situasjonelle⁷. Utfra flere studier hevdes at bo-ordninger og ”barnets beste” bør vurderes for det enkelte barn (Aadnanes et.al 2011; Ottosen, Schwartz 2013; Skjørten, Barlindhaug og Liden 2013). Barnets alder, grad av samarbeidende relasjon, geografisk avstand mellom hjemmene er trukket fram i forhold til barns trivsel med delt bo ordning (Jensen 2009, Ottosen et al. 2011, Haugen 2010).

2.4. Barn som informanter

Det har vært en økende interesse for barns fortellinger innen forskning (Greene og Hill 2005). Barns generelle beskrivelser av dagligliv er en uvurderlig kilde til kunnskap om hva barn tenker og føler og hvordan de tenker og føler (Engel 2005). Jeg vil presentere noen kvalitative studier hvor barn i to hjem er informanter mens de er barn. I disse studiene posisjoneres barna som fortellende subjekter.

I en belgisk undersøkelse (Maes, De Mol og Buysse 2012) ble 22 barn i alderen 11 – 14 invitert til fokusgruppe-intervjuer. Formålet var å utforske barnas meningskonstruksjon om

⁷ Jfr. Andenæs, Kjøs og Tjersland sitt fagessay *Om delt bo-sted* omtales på s 4.

foreldrenes skilsmisse. Barna uttrykte det som betydningsfullt at foreldrene ser deres behov, lytter, er tilgjengelige og oppmerksomme i skilsmisseprosessen. Videre uttrykte barna at de har behov for å forstå /få informasjon om bakgrunnen for samlivsbruddet. De trenger å skape mening og høre foreldrenes fortelling om bestemmelsen om samlivsbrudd. Her får barnet posisjon som aktør framfor passiv mottaker. Undersøkelsen konkluderer med barns behov for å være involvert for å kunne skape mening. Barna uttrykte ønske om at foreldrene skulle bo i nærheten av hverandre etter bruddet. Når foreldre får kjæreste måtte disse ikke introduseres for tidlig, og de måtte ha en god relasjon til barna. Denne studien problematiserer at skilsmissecforskning overveiende fokuserer på negative konsekvenser av samlivsbrudd og at barna som oftest får en passiv rolle.

”Childhood” er et canadisk forskningsprosjekt hvor 1525 barn er informanter (Birbaum, Saini 2012). Rapporten omfatter 44 studier fra 13 ulike land. Her har en systematisk analysert tidligere kvalitative forsknings-studier hvor barn har vært involvert i tvister om foreldreansvar, bosted og samvær. Forskningsspørsmålene her retter seg mot hvordan barna ble informert om foreldrenes separasjon samt barnas posisjon i prosessen som ledet til denne bestemmelsen. Barnas opplevelse av å bli hørt når foreldrene har tvister seg i mellom, er også et sentralt forskningsspørsmål. Et vesentlig resultat i studien var at samlivsbruddet kom overraskende på svært mange av barna som manglet informasjon og ikke kjente til bakgrunnen for foreldrenes brudd. I den grad noen av barna var lettet over bruddet, hadde det sammenheng med at foreldrekonflikt og vold hadde utspilt seg i hjemmet. Å skape sammenheng og mening med bruddet synes vanskelig for barna, samt å finne ut av tidsbruk med venner. Opplevelse av lojalitetskonflikt, redsel for å miste kontakten med en av foreldrene ble fortalt fram. Barna med foreldre i høykonflikt, strevde mest med stress, angst og egen virkelighetsoppfatning. Alle ønsket å bli skjermet fra foreldrenes krangler. Å slippe involvering i foreldrekonflikt bidro konstruktivt for barnet. Likeledes at foreldrene viste sensitivitet for barnas behov. Å bo sammen med søsken, få informasjon og bli tatt hensyn til når det gjelder valg av bo-ordning ble i denne undersøkelsen framhevet som vesentlig (Birbaum, Saini 2012).

I en studie ble barn og en av foreldrene i tre familier med høykonflikt dybdeintervjuet med narrativ tilnærming. De ble intervjuet om de samme hendelsene med formålet å utforske barns meningskonstruksjon (Mone mfl. 2011). Forskerne vektlegger behov for systemisk familiefokus/ tilnærming framfor kun å intervju et enkelt familiemedlem for å få fram ulike

familiemedlemmers fortolkning av skilsmisse-relaterte erfaringer. I disse familiene hadde familiefungeringen vært vanskelig flere år før skilsmissen, og konflikten fortsatte flere år etter bruddet. Studien viser at foreldrenes krangler påvirket foreldre-barn relasjonen og skapte triangulering mellom barnet og foreldrene. Barna hadde positive følelser overfor begge foreldre tross høyt konfliktnivå. De fortalte om følelser av sinne, tristhet, skyldfølelse og skam ved å bli utsatt for lojalitetskonflikt. Studien viser at barn fremmedgjøres fra en eller begge foreldrene når de blir trukket inn i foreldrekonflikter. Barnas meningskonstruksjon var sterkt preget av foreldrenes motsetningsfulle historier. De strevde med å konstruere forståelse for hva som var sant og hvem/hva de kunne stole på. Foreldrene viste kun en overfladisk forståelse av hvor sterkt deres konflikter, krangling og negative utsagn om den andre av foreldrene, berørte barna. Barna prøvde på ulike måter å mestre frykten og bekymringene som å forskanse seg følelsesmessig, trekke seg unna og gå inn i voksenrolle som mekler.

I en studie av Ness mfl. 2014 forteller ti voksne retrospektivt i et kvalitativt semi-strukturert forskningsintervju om sin erfaring med skilsmisse og oppvekst i to hjem. Studiens problemstillingen er: *Hvordan beskriver personer som har vokst opp med skilte foreldre, sine erfaringer med samværsordninger og hvordan deres foreldre samarbeidet om disse?* (ibid). Utfra historisk og kulturelt perspektiv synes det interessant å se på sammenhengen mellom hva barna fra en tidligere tid forteller sammenliknet med hva barna i min studie forteller i nåtid; mens de er barn. Hvilke temaer og erfaringer her er like/forskjellige? I denne undersøkelsen trakk informantene fram betydningen av fleksibilitet og forutsigbarhet i samarbeidet mellom foreldrene og barna var sensitive for stemningen i hjemmet. Informantene vektla betydningen av kontakt med den utvidete familien og andre ressurspersoner over tid etter bruddet (Ness mfl. 2014 s 818). Dette er sammenliknbart med hva som vektlegges av barna i min studie.

Jeg har her gitt et bilde av det store og mangfoldige ideologisk pregete landskapet som forskning om barn og skilsmisse utgjør. Problemorientert forskning med måling av stress, oppsummering av risiko- og beskyttelsesfaktorer bygger på et annerledes kunnskapssyn enn mitt. Det er ønskelig med mer forskning der barn er informanter mens de er barn (Maes mfl; Engel 2005). Litteraturgjennomgang viser at det er gjort få norske studier som fokuserer på barns opplevelser mens de er barn (Andersen, Finseth 2015). Som forsker og kliniker er mitt anliggende å møte barna som subjekter og utforske deres forståelse og meningskonstruksjon i et ressursperspektiv. Dette mangler og det trengs.

3. Metodologisk tilnærming

Jeg vil her kort redegjøre for mitt teoretisk utgangspunkt og presentere konkrete framgangsmåte i gjennomføringen av denne studien. Avslutningsvis vil jeg beskrive hvilke perspektiver jeg har valgt å analysere empirien ut fra⁸.

3.1. utfordringer i forskning med barn

I metodelitteratur fremheves at forskeres tilgang til andres menneskers erfaring er begrenset. Vi kan bare delvis forstå barns erfaringer og måten de prosesserer på (Greene og Hill 2005). Å finne språklig uttrykk kan være vanskelig. Ved samskaping mellom barnet og forsker vil den dialogiske virksomheten åpne for konseptualisering av mening med hendelser og fenomener i barnets liv (Gulbrandsen, Seim, Ulvik, 2014). Barn er i stadig bevegelse og endring. ”*De handler og bidrar, påvirker og påvirkes av de sosiale felt de deltar i*” (Ulvik 2014, 57). Jeg vil utforske hvordan barna skaper mening på tvers av sammenhengene de inngår i (ibid). Hjemmene, skole og fritid vil her være sentrale arenaer. Jeg ønsket å utforske barna som aktive deltakere på de ulike feltene.

3.2. Analytiske perspektiver

Jeg vil bruke begreper fra Bronfenbrenners økologiske systemteori (Bronfenbrenner 1979) i utforskning av samspill i sosiale og kulturelle kontekster. Intensjon vil være å forstå samspill mellom mennesker og dets betydning i personlige og sosiale utviklingsprosesser (ibid). I denne systemiske og utviklingspsykologiske modellen poengteres at alle ledd er gjensidig avhengig av hverandre. Fokuspersonen og de øvrige miljøene øver gjensidig påvirkning på hverandre. Grunnstruktur/begreper i Bronfenbrenners modell er mikro-, meso-, ekso-, makro- og tids-/kronosystemene. Jeg vil særlig relatere til mesosystemene som omfatter forbindelsen mellom to eller flere miljøer som fokuspersonen (den utviklende personen) deltar aktivt i (ibid).

Jeg vil også bringe inn perspektiver og begreper fra narrativ teori. Fortelling er en måte å forstå seg selv i verden. Å fortelle historier er grunnleggende for mennesket og har betydning for å skape mening og finne ut hvem vi er (Bruner 1990). Helt fra småbarns stadiet, deltar barn aktivt i samskaping av fortelling (Engel 2005). Å fortelle gir oss mulighet til å forstå verden på en mer helhetlig måte (ibid). Å utforske barnas erfaringer vil stimulere til deres

⁸ Jeg har valgt å presentere noen teoretiske perspektiv underveis i resultatkapitler.

utviklingsprosesser og barnas evne til å uttrykke seg (Jansen 2013). Å fortelle virker til både å organisere tanker og følelser og å kommunisere (Engel 2005). Ved å fortelle bearbeider og skaper vi den verden vi lever i. Narrativ teori gir mulighet til å studere interaksjoner der narrativer blir skapt, kommunisert og satt sammen på nye måter (Gubrium og Holstein 2009). Historier barnet forteller fra dagliglivet viser måter barna organiserer erfaringer. Form og innhold i barnets fortellinger vil avhenge av flere faktorer som kontekst, formålet med fortellingen og relasjon til den det fortelles til (Engel 2005).

Flere barneforskere fokuserer på at maktperspektivet mellom barn – voksen i forskning må tas i betraktning. Voksne framstår som autoriteter for barnet. Det kan være vanskelig for barnet å vise uenighet eller si ting de tenker vil oppfattes som uakseptable og ikke troverdige (Alderson 1995 og Mayall 2000 i Greene og Hill 2005). Alder og posisjon er ulik mellom partene (Ulvik 2014). Forskeren må søke en bevissthet på hvordan det er for barnet å inngå i den aktuelle konteksten og hvordan det vil være å bli stilt spørsmål av en fremmed voksen (Greene og Hill 2015). Livsformsintervjuet henvender seg til barnet som den som vet og den kyndige på sin hverdag. Dette bidrar til å framheve barnets kompetanse. Det beskrives som nødvendig å forhandle fram et ”rom” mellom voksen autoritet og barnet (ibid). Holdningen å tilstrebe en praksis i forskning hvor barnets deltakelse og samskaping av mening står sentralt, synes som det ideelle. Her vil interaksjonen mellom forsker og barnet og meningsskaping være fokus (Ulvik 2014).

3.3. Livsformsintervju - utgangspunkt i hverdagslivet

Jeg ønsker kunnskap om barns hverdagsliv, og valgte et hverdagslivsteoretisk utgangspunkt og intervjuet barn med livsformsintervju som forskningsmetode (Ulvik 2014). Ut fra en sosiokulturell posisjonen intervjuet jeg barna som sosiale deltakere og utforsket hvordan de tenker, samhandler og forstår sin egen posisjon. Intensjonen er å bringe både barnet og forsker i subjekt/subjekt posisjon. To dimensjoner ved forskning av hverdagslivet framheves; *”den daglige organiseringen av oppgaver og virksomheter”* og *”hverdagslivet som erfaring og livsverden”* (Gullestad i Ulvik 2014 side 70). Det enkelte barns erfaring er sentralt.

Jeg ønsket å høre om barnas hverdagslivserfaringer med oppvekst i to hjem og valgte å bruke livsformsintervju som er et kvalitativt forskningsintervju som karakteriseres som praksisforankret, konkretiserende og utforskende samtaleform (Haavind 2011).

Her brukes gårdsdagen som organiserende prinsipp og en følger en person gjennom hverdagslivets store og små anledninger. Hendelsesforløpet er dagen i går, som gir utgangspunkt for å snakke videre om det er slik det pleier å være, eller om det er noe spesielt som skjedde akkurat i går. Intervjuerens ambisjon er her å forsøke å dele barnets erfaringer både innholdsmessig og affektivt. Fokus er på hva barnet selv er opptatt av. Intervjuet har en underliggende struktur som er fast og ganske ufravikelig, nemlig at det trekker på elementer fra hverdagslivets rytme og mønster. Ved å snakke med barnet om hele rekken av anledninger og hendelser fra morgen til kveld, får den kliniske intervjueren en rekke anledninger til å lære hvordan akkurat dette barnet retter sitt engasjement (ibid). Ved at en følger de løpende hendelsene gjennom dagen, vil informanten bringe fram en rekke temaer uten at intervjueren direkte etterlyser dem. Jeg brukte livsformsintervju-formen som mal. Jeg valgte å bringe noen relevante temaer i barnets liv dersom barna ikke kom inn på disse via fortellingene om hverdagslivet sitt. Eksempelvis brakte jeg inn temaet barnas benevnelse av familiemedlemmene i de to hjemmene og deres tanker om framtid .

3.4. Refleksjoner om intervjusituasjonen

Jeg har valgt et barneforskningsutgangspunkt. Å invitere barna til å fortelle kronologisk om deres hverdag er en framgangsmåte i barneintervju som synes å ha mange fordeler. Fortellerformatet framstår for mange barn som mer engasjerende enn spørsmål (Haavind 2011). Barnet er protagonisten som vet og kan fortelle. At intervjueren i møte med barnet viser interesse, er lyttende, mottakelig og opptatt av å forstå, vil bekrefte barnets måte å oppleve på. Her legges det til rette for å skape en allianse med barnet som den handlende (ibid 2011). Videre vil det være essensielt at intervjueren tar imot det barnet forteller som gyldig. At barnet anerkjennes kan føre til at det blir lettere å spørre videre både om hvordan det var og hvordan det kan komme til å bli. Ved at barnet inviteres til å fortelle selv, tilbys barnet et refleksivt rom. Det blir en dialog hvor barnet blir lyttet til og samtidig skapes mulighet for en utvidelse i forhold til seg selv (ibid). Som intervjuer vektlegges å gå sakte fram og utforske videre det barnet forteller fram. Å følge barnets beskrivelser av hendelser som barnet tillegger betydning, åpner for kjennskap til ”barnets prosjekt” og hva det er opptatt av og håper på (ibid).

Det er betydningsfullt at forskeren er seg bevisst hvilken positiv eller negativ betydning det kan ha for barnet å bli invitert til å fortelle/bli stilt de aktuelle spørsmålene (Greene og Hill 2005). Et av barna jeg intervjuet trakk seg etter avsluttet intervju. Han ble usikker på om

foreldre og steforeldre ville like at han delte fortellinger om deres familier. Han stilte spørsmål ang. publisering og anonymitet. På tross av informasjon og forklaringer fra meg kjente han usikkerhet, og spurte nølende om det var greit at han bare fortalte det til meg. Formularet i invitasjonen til barna, ang. deltagelse i forskningsprosjektet, gir klare retningslinjer for at informantene når som helst kan trekke seg⁹. Gutten virket lettet da jeg bekreftet at det var hans klare rettighet å kunne ombestemme seg, og at jeg da ville slette intervjuet omgående. Barnet kan plassere seg i en ”pleasende” posisjon til den voksne (Greene og Hill 2005). Bevissthet på maktperspektivet vil være vesentlig.

3.5. Utvalgskriterier

Alder: Jeg ønsket å intervju 9 -12 åringer. Alder spiller en rolle som sosialt organiserende prinsipp (Guldbrandsen 1998). I denne alderen er barna ofte opptatt av rettferdighet og svært løsningsfokuserede, og hjemmet/hjemmene er fortsatt en sentral base. Dette er en periode hvor venner og skole er sentrale arenaer (ibid). Jeg er opptatt av barns deltagelse og innflytelse og ønsket å utforske de ulike arenaene i barnas hverdagsliv utfra ønske om en helhetsforståelse. Aldersgruppen synes ut fra disse perspektivene å være en interessant gruppe å intervju.

Rekruttering av informantene: Jeg valgte å rekruttere informanter via en barneskole framfor å kontakte hjelpeapparatet. Jeg ønsker ”et bredere blikk”; ikke rekruttere barn med definert psykisk belastning.

Tid siden foreldrenes samlivsbrudd: Dette var ikke et utvalgskriterium. Jeg ville ha et variert utvalg av barns erfaringer. Videre ønsket jeg å sikre meg nok intervjupersoner og valgte derfor å ikke gjøre utvalgskriteriene for smale. Dette kriteriet anser jeg heller ikke som viktig for kunnskapsproduksjonen. For mitt formål er det fyllestgjørende med ulik lang erfaring siden samlivsbruddet.

Intervju-stedet: Jeg ville velge et sted med trygge rammer i barnets naturlige omgivelser. Jeg vurderte deres skole som et kjent og egnet sted for barna.

Geografisk beliggenhet: Sentral østlandskommune med generelt høyt inntektsnivå.

⁹ Vedlegg 3. Invitasjon til barnet om deltagelse i forskningsprosjektet side 63.

Skolen beliggenhet: Et boligområde med eneboliger, rekkehus og noen lavblokker.

3.6. Utvalget

Barnas alder: 9 – 12 år. De gikk i 5 eller 6 kl.

Barnas relasjon til hverandre: Noen av barna gikk i samme klasse. Alle gikk på samme skole. Flere gikk på samme fritidsaktivitet.

Utvalgets størrelse: 9 informanter. Et av barna jeg intervjuet trakk seg etter intervjuet.

Bo-ordning : Av åtte barn bodde tre mest hos mor og hadde ”vanlig” samværsordning til far; annen hver helg og en ettermiddag i uka. Fire av barna hadde delt omsorg, en uke hos mor og en hos far. Et av barna bodde fast hos far, besøksordning med mor annen hver lørdag.

Geografisk avstand mellom hjemmene: 4 av barna hadde gå-avstand mellom hjemmene; for to av disse var avstanden mellom hjemmene kun et par hundre meter. To hadde far som bodde i Oslo. En hadde ca.1,5 times reisevei mellom hjemmene.

Tid siden foreldrenes samlivsbrudd : 3 hadde foreldre som flyttet fra hverandre for 8 -9 år siden. To hadde foreldre som ble skilt for seks år siden; to foreldrepar skiltes for to år siden.

Søsken: Alle hadde søsken eller halvsøsken. Tre av barna hadde ikke stesøsken.

Foreldres sivilstatus pr. i dag: Ti av foreldrene var etablert med ny familie. Seks av foreldrene bodde alene. Av disse hadde flere kjæreste. To av barna hadde foreldre hvor det hadde vært flere brudd.

3.7. Beskrivelse av omsorgssystemene til barna:

Her gis en oversikt som anskueliggjør bo-ordningene for hvert av barna samt hvilke familiemedlemmer som bor i hvert av hjemmene:

Jente bor hos mor med en eldre halvbror fra et tidligere forhold og mors kjæreste samt hans barn. Hun har samvær med far og hans kjæreste annen hver helg fra fredag til søndag kveld. Far bor i Oslo.

Jente bor hos mor og stefar og har samvær med far og hans kjæreste i Oslo annen hver helg. Jenta har en halvsøster på fars side fra tidligere forhold med eks-stemor.

Gutt bor hos mor med stefar og halvbror. Annen hver helg hos far, stemor og halvsøster.

Jente og bror bor annen hver uke hos mor/ far. Mor er ikke etablert påny. Far er gift igjen.

Jente og bror bor en uke hos hver av foreldrene. Begge foreldre er gift påny og hun har flere ste- søsken på begge sider.

Jente bor en uke hos hver av foreldrene. Mindre søsken bor noe mer hos mor; men har nesten samme samværsrytme som henne. Ingen av foreldrene er etablert på ny.

Jente bor annen hver uke hos far, bror, stemor og to stesøsken. Den andre uka bor hun hos mor som ikke er etablert på ny. Hun har samme samværsrytme som sine to søsken.

Jente bor fast hos far. Hun har avtale om å være sammen med mor annen hver lørdag. Broren bor hos mor og annen hver helg hos far. Ingen av foreldrene etablert på ny.

3.8. Gjennomføring av intervjuene.

Et informasjonsbrev¹⁰ om forskningsprosjektet ble sendt til rektor ved en barneskole med forespørsel om å få intervjuer inntil 10 barn i alderen 9 - 12 år med fokus på ”Barns erfaring med oppvekst i to hjem”; dette i forbindelse med en forskningsstudie ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Rektor samtykket og henviste meg til å møte med rådgiver, som ble min kontaktperson. Hun introduserte meg for kontaktlærerne i aktuelle klasser. I et møte redegjorde jeg for studien for rådgiver og kontaktlærerne. Dette resulterte i at seks barn fra to sjettede-klasser fikk brev med hjem i ranselposten; et brev til barnet og et til foreldre. I brevet til barna formidlet jeg at jeg synes det er verdifullt å høre hva barn forteller i forskning. Jeg skrev at jeg ville høre om barnas hverdags erfaringer og det de har lyst å fortelle. I brevet til foreldrene informerte jeg om intervjuformen ”livsform-intervju” og at jeg ville lytte til det barna fortalte fra sin hverdag og stille spørsmål i forhold til dette. Videre informerte jeg om at jeg ikke vil problematisere, men lytte til det barna forteller.

Brevene inneholdt svarslipp slik at både barn og foreldre kunne gi skriftlig samtykke dersom de ønsket deltakelse i prosjektet. Sammen med samtykket ba jeg om telefonnummer slik at jeg kunne kontakte de interesserte. Kontaktlærerne kontaktet meg tilbake når de hadde mottatt samtykke. Fem av de seks barna og deres foresatte svarte ja til å delta i prosjektet. Jeg ønsket å intervju flere barn, og to femteklasser ble forespurt. Dette resulterte i at jeg fikk samtykke fra fire barn til. Tilsammen intervjuet jeg ni barn. Intervjuene ble foretatt i perioden fra april til juni 2016. Varigheten på intervjuene var ca. 60 minutter.

3.9. Pilotundersøkelse:

Jeg intervjuet ett barn i forkant av de øvrige intervjuene for å øve meg på bruk av livsformsintervju som var ny metodikk for meg. Jeg avtalte å intervju en av ungdommene jeg møter i klinisk praksis som har erfaring med oppvekst i to hjem. Som konsulent beskrev

¹⁰ Se vedleggene 1, 2, og 3. Vedlegg 1 var et informasjonsskriv til rektor. Vedlegg 2 og 3 var informasjons og samtykkebrev til elev/ foreldre. Alle vedleggene ble sendt som informasjon til rektor. Se sidene 62, 63 og 64.

hun i etterkant av intervjuet en god opplevelse ved å få fortelle om dagen sin på denne måten. Hun ville gjerne fortsette å ha slike samtaler. Forskningstilnærmingen syntes her hensiktsmessig også i forhold til klinisk arbeid.

3.10. Opptak, transkribering og anonymisering

Jeg fikk tillatelse til å ta opp intervjuene på diktafon. Deretter transkriberte jeg disse til skriftlig form. Når jeg bruker det transkriberte materialet i oppgaven utelater jeg intervjuers stemme og løfter fram det jeg synes er mest interessant av barnas utsagn. Alle barnas fortellinger er skrevet i første person, i kursiv med anførselstegn. Når noe i historien utelates, merkes dette med tre prikker som her... Jeg har anonymisert ved å skifte kjønn og alder på enkelte bipersoner samt endret antall søsken. Via sløring har jeg endret detaljer som ikke har betydning for fortellingen.

3.11. Hvordan barna framstod i intervjuene

Det var stor variasjon mht. hvordan barna framstod i intervjuene. Når jeg lyttet til opptakene i ettertid, fikk jeg assosiasjoner til ulike ”danser”. Her var store tempo-forskjeller fra langsomt til rask tale. De fleste barna fikk mange assosiasjoner og fortalte mye. Mine innspill og spørsmål kom inni mellom for å utdype enkelte hendelser og spore inn på fortellingen om gårsdagen. I noen intervjuer kom vi inn i en dans hvor barna synes avventende på om jeg skulle stille flere spørsmål. Særlig et av barna brukte få ord og svarte med korte setninger. Jeg lot det bli pauser, samtidig som jeg tok ansvaret for å regulere samtalen. Dette var det eneste intervjuet hvor jeg underveis tenkte at det sannsynligvis ikke ville gi noe å bruke i analysen. Jeg så i etterkant at også dette intervjuet hadde et verdifullt bidrag. Hans språk og knapphet med ord ser jeg i sammenheng med hans kultur og uttrykksform.

Barnas fortellinger engasjerte meg. Jeg opplevde barna som generøse med å dele sine hverdagsopplevelser. Flere synes å ha en forventning om å snakke om skilsmisse. To av barna begynte direkte å snakke om dette temaet da jeg ba dem fortelle om gårsdagen. Noen barn virket sikre og avslappet i intervjusituasjonen. Et av barna framstod som opptatt av å svare riktig. Han unnskyldte seg flere ganger da han tenkte at han svarte feil. Jeg forsikret han at det ikke gikk an å gjøre feil i dette. Han fortalte mange spennende fortellinger, men i etterkant trakk han seg. Han var usikker på om de voksne rundt han ville like det han fortalte fram.

Flere av barna kjente hverandre da de gikk i samme klasse eller parallellklassen. Da barna fikk invitasjon til intervju i ranselposten, hadde noen snakket sammen om dette. I samtale med meg kom uttalelser som: ”*Hun du skal snakke med senere i dag har foreldre som bor rett ved hverandre*”. Noen reflekterte over egen samværsordning i lys av ordninger som andre klassekamerater hadde. Flere av informantene sa at de synes det var spennende å tenke seg å bli intervjuet, og fikk lyst når de leste invitasjonen. En fikk høre at en annen skulle, og da ville hun også bli intervjuet.

På slutten av intervjuene spurte jeg barna om hvordan de opplevde å bli intervjuet. Flere sa de synes det var spennende, gøy og bra å bli intervjuet. Noen sa at de hadde vært spente og litt redde for at det skulle bli vanskelige spørsmål. Flere fortalte at de hadde kommet på ting de ikke hadde tenkt på før.

3.12. En etisk problemstilling om samtykke

Et av barna var klar på at hun ville bli intervjuet, men møtte sterk mostand hos en av foreldrene. Barnet insisterte på å få delta. Mor tok telefonisk kontakt med meg og problematiserte at jeg som forsker bare trengte tillatelse fra en av foreldrene. Hun beskrev et vanskelig samarbeid mellom foreldrene. Jeg drøftet de etiske perspektivene rundt denne problemstillingen med veileder. Juridisk sett er det ikke påkrevet med samtykke fra begge foreldre. I samtale med mor bekreftet jeg hennes syn på at her var noen etiske utfordringer. Jeg snakket med begge foreldre. Det endte med at begge foreldre samtykket til at deres datteren ble intervjuet.

3.13. Forskerens posisjonering

Forskeren vil bringe med seg holdninger, følelser og være påvirket av egen barndomshistorie samt rådende ideologier om barndom (Engel 2005). Mine personlige og profesjonelle erfaringer vil virke inn på min for forståelse i forskerposisjon. Jeg har erfaring med skilsmisse fra egen oppvekst og at jeg er gift på ny med ”mine og dine barn.” Da mine foreldre skilte seg på 1960 tallet preget taushet og hemmeligholdelse min og søskens reaksjonsmåte. Mine personlige erfaringer har bidratt til økt interesse for tema og det historiske og kulturelle aspektet dette fenomenet inngår i. Kjennskap til barnas erfaringer og selvhistorier, samt hvilke faktorer som bygger resiliens hos barn med oppvekst i to hjem, er jeg opptatt av å undersøke.

Som utøvende klinisk sosionom og familierapeut i et ambulant familieteam er jeg inspirert av flere sosialkonstruksjonistiske terapiretninger, da særlig systemisk og narrativ tilnærming. I systemisk familierapi vil en være opptatt av sammenhengen mellom fastlåste samspillsmønstre. Narrativ tilnærming inviterer til en samtalepraksis med intensjon å snakke fram en virkelighet som bringer mennesker i kontakt med foretrukne identitetsfortellinger ved dekonstruksjon (White 2000). Diskursanalyse er kompatibel med narrativ analyse. Opptatthet av språkets mange virkemåter er sentralt (Thomassen 2015).

3.13.1. Hva framstår som likt og annerledes som kliniker og forsker?

I likhet med forskerrollen er klinikerrollen en utforskende praksis. Jeg opplevde at min kliniske erfaring med samtaler med barn og unge kom meg til gode i intervjusituasjonen. Som kliniker har jeg erfaring med relasjonsarbeid. Jeg opplever intersubjektivitet som en metodisk forutsetning både i klinisk arbeid og forskning. Det kommunikative arbeidet med å skape intersubjektivitet er viktig i fortolkende metoder (Haavind 2001). Intersubjektivitet er en forutsetning for å tolke hva noe betyr for andre (ibid). I kliniker og forskerrollen vil en intendere holdninger som å møte den andre åpent, med respekt, lyttende, ikke dømmende og med positiv nysgjerrighet.

Erfaring med narrativ tilnærming i klinisk arbeid bygger på mange av de samme verdiene og framgangsmåtene som livsformsintervjuet. I både forskning og klinisk arbeid ut fra narrativ teori er samkonstruksjon av fortellinger sentralt. Som forsker/kliniker ønsker jeg å innta holdningen ”å stå skulder ved skulder” med barnet; se på hva barnet ser på å være opptatt av og fokusere på barnets fortelling og meningskonstruksjon. Jeg har som forsker og kliniker felles mål mht. ønske om at intervju-situasjonen i seg selv skal bli en meningsskapende handling for barnet (Haavind 2011).

I begge disse praksisene søker en rettethet mot den andre og unngåelse av å komme inn i en normativ eller problemfokuset spørremåte (ibid). Både kliniker og forsker vil her sikte mot å spørre fram ”tykkere” hverdagsbeskrivelser og gi barnet et refleksivt rom. Å skape et rom for å fortelle fram nye historier, hvor det som fortelles fram har betydning for meningskonstruksjon og identitetsutvikling, synes som felles mål.

I kliniker -og forsker rollen har jeg felles referansepunkt i fokus på systemteori og det bevegelige i møter mellom ulike systemer.

3.13.2. Hva framstår annerledes i forskerrollen

Erfaring med å møte et barn til ett avgrenset møte, uavhengig av hva som blir fortalt fram i samtalen, er forskjellig fra klinikerrollen. Min erfaring er at den kliniske samtalen inngår i en prosess med et videre forløp med mulighet for flere samtaler. Her er rom for å bringe inn viktige personer i barnets liv, familie og det formelle og uformelle nettverket. Å ikke ha anledning til å følge opp barnets situasjon i eventuelt vanskelige situasjoner som kunne bli fortalt fram, så jeg som en mulig utfordring.

Å bruke livsformsintervju-formen var ny erfaring for meg. Jeg reflekterte på forhånd over hvordan jeg ville erfare bruk av gårdsdagen som organiserende prinsipp. Å skape god balanse mellom å følge strukturen i gårdsdagen på den ene side, og barnets historier i andre retninger, så jeg for meg som en mulig utfordring. Videre ønsket jeg å samtale om en del temaer som jeg regnet med at barna ville komme naturlig inn på. Hvis barna ikke kom inn på disse temaene, i hvor stor grad skulle jeg da introdusere dem? Jeg var opptatt av at livsformsintervju ikke bygger på temaer som intervjueren skal introdusere (Haavind 2011). Å følge barnet og samtidig ha noen temaer ”i ermet”, kunne bli et mulig dilemma. I ettertid vurderer jeg at det ville vært hensiktsmessig å spørre enda mer om materialitet og konkrete gjenstander. Videre tror jeg det ville vært interessant å utforske mer konkret omfanget av kontakt med besteforeldre/ ste- besteforeldre i samtalen med barna.

Min kliniske erfaring hjalp meg til å skape en god og trygg ramme for barna i intervjusituasjonen. I forskerrollen opplevde jeg ved en anledning at et av barna fortalte om en særlig vanskelig situasjon hun stod i. Som kliniker ville jeg kontaktet foreldrene. I forskerrollen forsikret jeg meg om at hun hadde støttepersoner rundt seg som kjente til situasjonen og som hun ville snakke med. Dette ble tematisert i samtalen vår.

Bruk av livsformsintervjuet minnet meg om betydningen av å samtale med et barn alene i større grad enn jeg vanligvis gjør som kliniker. Ofte snakker jeg med flere i familien samtidig. Muligheten for fagutvikling ved å bruke opptaker, og lytte til seg selv og den andre, ble også en påminning. Som kliniker kan jeg i mange situasjoner spørre: ”Hvordan ble dette for deg?” og henvender meg til opplevelse- og følelsesaspektet. Som forsker erfarte jeg det verdifulle ved å spørre mer om gjenstander/ ting som innspill til fortellinger om relasjoner.

3.14. Analysearbeidet

Å analysere intervjuene handler om å stille gode spørsmål til materialet som kan løftes opp i analysen. Med dette som utgangspunkt leste jeg gjennom de transkriberte intervjuene mange ganger. Denne prosessen innebar lesing, klussing, kopiering, klipping og samling av ulike temaer ved hjelp av fargekoder. Deretter sammenstilte jeg barnas fortellinger tematisk og laget analysenotat. Jeg så etter variasjon og likheter i det empiriske materialet med tanke på å analysere på langs og på tvers. Hvilke temaer framstod som spesielt interessante? Jeg fant *barnas benevnelse av familiemedlemmene i de to hjemmene* interessant. Jeg leste gjennom alle intervjuene og fargekodet alle utsagn som omhandlet dette temaet. Deretter kopierte jeg alle utsagnene til en egen mappe. Når jeg leste gjennom på ny, ble jeg opptatt av barnas benevnelser i relasjon til biologiske og ikke biologiske familiemedlemmer: Hvordan omtalte barna de ”nye” som kom inn i familien? Besteforeldre dukket opp i alle barnas fortellinger. Hvilken plass har besteforeldrene i barnas fortellinger, og hvordan benevnes gamle og ”nye” besteforeldre? Jeg laget et analysenotat med tanke på analyse av besteforeldrenes rolle og betydning for barna.

I intervjuene ba jeg barna fortelle om gårdsdagen og om sist de flyttet mellom hjemmene. *Hvordan barna handler og reflekterer om overgangene mellom hjemmene* ble et sentralt tema for analyse. Jeg kopierte og samlet det de fortalte om overgangene etter lesing av intervjuene på langs og på tvers. Barna fortalte fortellinger om *hvilke gjenstander det var viktig å bringe med seg mellom hjemmene*. Dette ble et viktig intervju-tema. Barna fortalte fram gjenstandenes betydning, noe som ble grunnlag for et tema i analysen.

Barna tematiserte foreldrenes relasjon og eventuelle konflikter. Jeg fikk øye på fellestrekk og kontraster. Fortellingene om *foreldrenes relasjon* ble samlet i ny mappe. Deretter samlet jeg følgende temaer: Hva fortalte barna om å bestemme, om savn, hva fortalte de om samvær og forståelse av foreldrenes skilsmisse. Jeg reflekterte over disse analysenotatene, og omarbeidet disse til nye kategorier jeg synes var interessante: Hva fortalte barna om å snakke? Hva framstod som mulig/ikke mulig for barna å snakke om? Jeg gikk flere runder med hver av fortellingene og lette etter det mest interessante analytiske poenget ved hver fortellingen. Innholdet i disse fortellingene førte til at *innflytelse* ble en sentral analytisk kategori. Ut fra fortellingene ble jeg opptatt av hva barna fortalte om sine muligheter for deltakelse, handlingsrom, innflytelse og påvirkning og tankemønstre. Disse ”linsene ” brakte jeg med meg i analysearbeidet.

4. Familier i bevegelse

Dette kapittelet handler om de ulike måtene familier ”gjøres” på. Alle familiene er i endring, og i fortellingene viser barna fram familien sin sånn den var før skilsmissen, og slik den er nå. I flere familier kommer ”nye” inn i familien. Jeg vil drøfte hvordan barna forholder seg til endringene og reflektere over hvordan barna forteller om sin innflytelse, posisjonering og grad av deltagelse i disse.

4.1. Hva kaller barna de ”nye” som kommer inn i familien?

Barna bruker stort sett de vanlige familie og slektskapstermene og likestiller språklig biologisk og ikke biologisk slektskap. De underkommuniserer det ikke-biologiske slektskapet. Barna kjenner til de tradisjonelle måtene å omtale ”de nye” på. De ser fra flere perspektiv, og gir den informasjonen som trengs for å forstå hvem de snakker om. Et eksempel vil være: *Kari, altså stemoren min*. De har to sett av forståelser som de håndterer samtidig, de klarer å desentrere i fortellingen sin og ta intervjuerens perspektiv.

Barna forteller om prosessen med at nye kommer inn i familien. Blant barna jeg har intervjuet er det variasjoner mellom at begge, en eller ingen av foreldrene er etablert i nye familier etter skilsmissen. Jeg har valgt å språk-sette *oppvekst i to hjem* framfor *oppvekst i stefamilier*. Ved å konseptualisere ”oppvekst i to hjem” kommer etablering av ny familie litt mer langsomt, og det er ikke gitt at det kommer noen nye inn i familien. Begrepet ”stefamilie” kan betraktes som en annen måte å betegne det samme. Fenomenet overlapper, men er ikke helt overlappende. Synonyme begreper til stefamilien vil være bonus-, ny-, den sammensatte-, utvidete-, tokjerne-, sammenbrakte familien. Familier med mine, dine og våre barn har av noen forskere fått forslag om et nytt navn, ”stjernefamilien” (St. Meld. 24 s 19). Stefamilien er det begrepet som brukes mest internasjonalt (Haaland 2003; Berge 2007). Jeg kommer til å bruke termene stemor, stefar, stesøster og stebror og den utvidete-, ny- eller ste- familien.

Barnas fortellinger viser at de bruker ste-begrepet som forklarende, men misliker å bruke disse når de henvender seg til /snakker om familiemedlemmene. Direkte til personen, og de som kjenner familien, bruker de fornavn. Alle informantene kaller stesøsken og halvsøsken for brødre og søstre. I talen sin løser de opp det biologiske slektskapet og unngår dermed hierarkisering. I intervjuene tar barnet posisjonen med å forklare meg, samtidig som de

formidler at de ikke snakker sånn til vanlig. De kan begrepene og vet at dette må kommuniseres for å skape forståelse for posisjonen til det familiemedlemmet de snakker om. Når barna forteller om hvordan de benevner sine ste-besteforeldrene, formidler de at de kaller dem bare bestemor og bestefar. Dette viser at de kan se seg selv utenfra, og vet godt sammenhengen. De forholder seg til meningsstrukturene samtidig som de er innovative og overskrider dem. Meningsstrukturen bygger på kjernefamiliemodellen som den selvsagte. Når vi snakker om mor eller far og ikke noe annet er sagt, tas det for gitt at det er den biologiske moren eller faren vi mener. De biologiske relasjonene her er basert på slektskap.

Anders: "Jeg kaller både biologisk far og stefar for pappa. Mamma og jeg er veldig glad for å ha fått Tor inn i familien, og da er det ikke noe hyggelig å kalle han stefar. Jeg tror ikke det er no gøy for Tor heller å bli kalt stefar eller stepappa. Noen har sagt at de synes det er litt rart at jeg sier pappa til begge. Jeg gjør det likevel".

Når Anders forteller høres det ut som å bruke betegnelsen "pappa" skaper en opplevelse av større nærhet og tettere tilknytning til stefar. Anders har en halvbror som også sier "pappa". En kan tenke seg at det har betydning for opplevelse av fellesskap at de som søsken benevner de voksne likt. Dette kan leses som en agentisk fortelling hvor Anders holder fast på at han foretrekker å kalle stefar for pappa på tross av andres kommentarer. Anders forteller fram en "til tross for historie" (Bamberg s 101 i Jansen 2013) som har form av en mot-narrativ. Disse narrativene kjennetegnes ved at de går i mot dominerende narrativer eller diskurser (ibid). På denne måten skaper han et nytt handlingsalternativ hvor han selv benevner stefar slik han vil.

Berit: "Jeg kaller halvsøsteren min for lillesøster. Jeg synes det er mye koseligere. Jeg liker heller ikke å si stemor og stefar. Det er dumt hvis de tenker 'stakkars deg', for jeg har det kjempebra. Når foreldrene mine får nye inn i sitt miljø, blir de også en del av mitt liv og min familie. Og da virker det som: 'stakkars deg', du har en annen mamma liksom. Jeg synes det bare er fint".

Jeg leser Berits utsagn som uttrykk for ikke å ville bli definert og posisjonert inn i en offerrolle. Berit inntar en agentisk posisjon og velger selv hva slags benevnelser hun vil bruke på "de nye" og skaper en annen meningsramme. Hun forteller hvordan hun velger å språksette "de nye". Ved å redefinere unngår hun stigma og snakker fram en annen virkelighet når hun deler sine tanker. Hennes konstruksjon av fortellingen om å få flere inn i familien fortelles fram som gevinst og en motsats til hvordan stebarn/stefamilien framstår i den dominerende kulturelle fortellingen (Frønes 2001).

4.2. Likestilling av biologisk og ikke biologisk relasjon

Jeg vil her analysere hva slags betydning barna gir relasjonen til steforeldre og stesøsken og bringe inn hvilken betydning de tillegger biologisk slektskap. De fleste av barna er åpne for

familieutvidelse, mens ett av barna vil helst slippe dette. Noen har opplevd flere brudd og forteller om relasjon til eks stefamilie-medlemmene etter bruddet.

4.3.1. Steforeldre-relasjonen

At stemødre kommer inn i familier har som regel sammenheng med samlivsbrudd og er ikke knyttet til død som i folkeeventyrene (Vølstad 2015). I vår kulturarv og i nøkkelfortellinger (Frønes 2001) assosieres steforeldre med noe negativt. Begrepet ”stemoderlig behandling” indikerer å bli dårlig og urettferdig behandlet. I sagn og folkeeventyr framstilles stemor som en ond skikkelse. Her knyttes stemors inntreden i familien til den traumatiske hendelsen å miste en mor. I eventyret om Snehvit tåler stemoren ikke at Snehvit er vakrere og planlegger på en utspekulert måte å få henne drept. I eventyret om ”Hans og Grete” settes stebarna ut i skogen, og Askepott må slave og får ikke gå på ballet sammen med sin stemor og stesøstre. Disse eventyrene viser stemødre som favoriserer seg selv eller sine egne barn på bekostning av stebarna.

Berit synes det å ha skilte foreldre også har noe fint ved seg:

“Jeg synes det er fint å tenke på at jeg er unik. Og jeg er glad vi har fått flere inn i familien. Jeg blir kjent med nye mennesker, for både mamma og pappa har fått nye kjærester og de har jo sin familie; og den familien har søster også, og barn på min alder. Jeg synes det bare er fint, for da har jeg dobbelt opp nesten”.

Berit forteller om utvidet nettverk og foreldrenes nye partnere som ressurspersoner. En “tvert imot”- fortelling, en “mot narrativ” skaper rom for andre selvfortellinger. Berit dekonstruerer betydningen av å få nye inn i familien. Ved beskrivelsen inn i familien omtaler hun fenomenet familie som noe de er. Måten hun forteller om den utvidete familien er ikke at den oppløses eller blir helt ny, men at noen kommer inn i familien. Hennes posisjon synes ikke truet av denne endringen. Hun framstår som ekspert i eget liv med beskrivelsen av sin egen virkelighet. Hun inntar en subjektposisjon og språksetter sin egen virkelighet (Thommassen 2015). Slik “unik” kontekstualiseres forstås som at hun føler seg spesiell på en positiv måte.

Både Anders og stefaren hans har fotball som hovedinteresse. For tiden er det VM.

“Vi ser ofte på fotballkamper sammen. Jeg heier mest på Sverige. Så kommer England. Det samme gjør stefaren min...Av og til går vi på kamper også. Bare vi to...”

Her får vi høre om den kjønnete alliansen mellom stefar og Anders. Anders bruker ikke mange ord, men sier det er fint når han og stefar er sammen. Måten Anders forteller på gir assosiasjoner til Astrid Lingrens ”Emil i Lønneberget”, hvor gårdsgutten Alfred og Emil hadde et spesielt bånd. ”Du och jag, Alfred”. Anders uttrykker hengivenhet og fellesskap i sin

formidling av opplevelsene mellom han og stefar; ”bare vi to”. Mitt inntrykk er de møtes i handling og felles interesser framfor ord. De har noe eget, og Anders forteller det fram som noe fint. Det emosjonelle klimaet beskrives som vennlig og støttende. Vi får høre om felles aktiviteter som krever samarbeid og gir delt fokus, noe som bidrar til å knytte lojalitetsbånd (Walsh 1998). I denne konteksten synes det som stefar har rollen som omsorgsperson og er ressurs for Anders, en ekstra person å være knyttet til (Levin 1997).

Noen av barna reflekterer over størrelsen på husholdet og språksetter opplevelsen av å bo sammen med bare en av foreldrene etter skilsmissen. Anne er glad mamma har kjæreste nå. Hun opplevde et par år tidligere brudd mellom mor og forrige stefar. Nå er mor, hun selv og broren i ferd med å flytte sammen med mors kjæreste og hans to barn. Hun kjenner de ganske godt.

”Det er gøy at mammas kjæreste har barn fra før, fordi jeg liker at det er flere barn i familien. Da blir vi fem barn her og to voksne. Det som er veldig bra er at da blir det mer familietid og mindre i telefonen. Om det er bare en voksen alene og barn, da vil de ikke gjøre noe annet enn å sitte i telefonen”.

Større familie synes verdifull da den åpner for flere fellesskapshandlinger. Her blir barna en flokk, og roller og aktiviteter i familien vil bli annerledes og foretrukne. Anne har forventning om at større familie vil gjøre de voksne mer tilgjengelige i familien og føre til større handlingsrom for ønskete aktiviteter. Dette fortelles fram som en kontrast til passivitet og individualisering. I en positiv kontekst synes det som betydningen av slektsbånd nedtones.

Etablering av ny familie etter en skilsmisse beskrives som hardt arbeid (Walsh 1998).

Haaland (2002) benevner de to første årene for mange som ”den stormfulle nyetableringsfasen” hvor stressnivået kan være høyt. Barna kommer fra to ulike familier med ulike regler og normer.

Anne har opplevd flere brudd. Moren skilte seg fra stefar. *”Han var ikke en snill person”*, forteller Anne. Hun gir ikke her stefar-rollen betydning, men knytter til han som person. Anne vektlegger at stefar ikke er i slekt med henne. *”Det er ikke vanskelig for meg, jeg er jo ikke i slekt med han. Men det er nok vanskeligere for broren min, for det er jo pappan hans... Heldigvis er mine foreldre gode venner”*. Når Anne snakker om sin halvbror som bror, gis ikke biologisk slektskap betydning. En forståelse her kan være at kvaliteten på relasjonen er bestemmende for hvorvidt biologiske slektskap likestilles. I Annes familie synes tanke- og

kommunikasjonsmønster å være preget av transparens og god informasjon fra de voksne til barna i forbindelse med begge bruddene. Anne beskriver relasjonene til foreldre og øvrig familie og nettverk som betydningsfulle. Hypotetisk kan dette ha betydning for Annes positive forventninger til ny familiesammenslåing. Anne gjøres delaktig i familieplanene.

4.3.2. Innovativ familieskapelse etter brudd med stefamilien

Berits far er skilt fra stemor som han har en datter med. Berit tematiserer kontakten med halvsøster etter bruddet. Berit ser lillesøster en helg i måneden hos far. *“Siden jeg og søsteren min nesten ikke ser hverandre, har vi det sånn at jeg overnatter hos søsteren min og moren henne av og til. Eller at søsteren min kommer og overnatter hos meg og mamma”*.

Her skapes nye relasjoner. Dette arrangementet er både begrunnet i biologi, og samtidig blir det en ikke-biologisk familiedannelse. Betydningen av søskenkontakt tillegges verdi. Mødrene synes å ha forståelse for dette og tar grep og etablerer et nytt familiesystem. Dette impliserer at flere mesoforbindelser¹¹ etableres i Berit og søsterens nettverk. På tross av brudd mellom far og stemor opprettholdes kontakten mellom barna pga. en søskenrelasjon som blir prioritert. Videre er det ikke halvsøsters biologiske far, men tidligere stemor som deltar i denne prosessen sammen med Berits biologiske mor. Her vektlegges biologisk slektskap samtidig som det er en overskridelse av det. Berit er aktør og deltakende sammen med mor og tidligere stemor i prosessen. Denne nye familiedannelsen styrker mesoforbindelsene og muliggjør viktige sammenhenger i livene til søsknene.

4.3.3. Relasjoner til halv- og ste-søsken

Flere av barna forteller om nye søskenrelasjoner hvor både halv- og ste-søsken inkluderes og snakkes om som betydningsfulle. Flere håper å få nye søsken, noe som innebærer nye posisjoner med mer ansvar og oppgaver for de store. Flere har fått nye søsken som ser opp til dem. Mitt inntrykk er at slike søskenfortellinger ble fortalt fram med en letthet, glede og stolthet. Greta forteller om nye oppgaver og betydningsfull posisjon i den utvidete familien hvor hun er eldste barn.

“Pappa sier jeg er et forbilde for (ste)søsknene mine. Jeg lager mat til dem og sånn og ser på barne-TV med dem”. Greta tenker også på muligheten for å få flere inn i familien. Hun håper at mamma også får kjæreste. “En bra ting med det er at da får jeg kanskje en søster. Og kanskje får jeg en stesøster også. Det er bare gutter ellers i vår familie. Og så får jeg en stefar som kanskje er grei. Ulempen er hvis jeg bare får enda flere brødre”.

¹¹ Meso-forbindelse beskrives i Kapittel 5, side 35.

Cecile gir uttrykk for å ønske minst mulig forandring av familien. Hun regner ikke fars kone med i deres familie. Tanken på å få halvsøsken virker rar og fremmed for Cecilie.

”Det hadde vært merkelig hvis pappa fikk barn med en annen person enn mamma. Liksom, vi hadde ikke hatt samme mor, men så ville det vært nesten søsteren min. Det hadde vært en rar følelse...Mamma har kjæreste, men de bor ikke sammen. Jeg synes han er grei, men jeg kjenner han ikke noe særlig. De er mest sammen når jeg er hos pappa. Jeg håper ikke de kommer til å flytte sammen. Jeg unner mamma en kjæreste da, men jeg vil gjerne ha en god del ”alene-tid” med henne også. Det tror jeg det kan bli lite av hvis de flytter sammen. Det hadde jo sikkert vært fint for mamma å ha noen når jeg og broren min flytter ut”.

Cecilie regner verken stemor eller mors kjæreste med til deres familie. Til familien regner hun mor, far, bror, tante, kusiner og biologiske besteforeldre. I Cecilies meningsunivers er det biologiske slektskapet som kjennes naturlig og selvfølgelig. Hun tematiserer betydningen av at hun og eldre biologisk storebror og har samme bo-ordning. Hennes fortelling understreker betydningen av at søsken oppleves som støtte, stabilitet og trygghet, noe som flere studier også viser (Moxnes 2003; Ottosen og Schwartz 2013). Slik Cecilie forteller om søsken er det implisitt at ”ekte” søsken er de biologiske. Cecilie posisjonerer seg annerledes enn de andre barna her. Hun har kjernefamilien og biologi som referanseramme for hvem som er tilhørende familien. Hun har erfaring med å bo sammen med en stemor, men ikke stesøsken.

Motvilje og ambivalens er svært vanlig i forhold til etablering i stefamilie (Walsh 1998, Haaland 2002). Om Cecilies stemor vil bli innlemmet i betegnelsen ”familie” på et senere tidspunkt vites ikke; ei heller hva Cecilies erfaringer ville være om hun erfarte å bo med ste- eller halvsøsken. En kan tenke seg at dette ville kunne åpne for nye meningskonstruksjoner og selvforståelser.

4.3.4. Refleksjoner

Fortellingene barna deler her viser at de fleste barna tar i mot nye relasjoner innenfor disse nye familiesystemene og i liten grad viser problemorientering. I mange av beretningene forteller de om posisjoner som det motsatte av ”stakkars barn”. Skam over en brutt familie blir ikke kommunisert. Barn og foreldre fremstår i stor grad som innovative, kreative og endringsberedte. Flere forteller fram gevinstene, positive forventninger og nedtoner betydningen av biologisk slektskap. Denne holdningen til den utvidet familien gjenspeiler seg i benevnelsene av ”de nye”. Barnas fortellinger anskueliggjør mangfold, og hvordan betydning av biologisk slektskap er i forandring.

4.4. Utviklingsforståelse av relasjoner

Noen fortellinger handler om utfordrende situasjoner hvor barna håper det skal skje en bevegelse som vil skape en endring. To av barna forteller at fars kjæreste kom brått inn i familien. I barnas konfigurering av fortellingene formidler de tro på at det vil gå bra.

Cecilie sin far og stemor kommer fra et asiatiske land. Barna kjente ikke stemor før pappa kom tilbake fra ferie og de hadde da giftet seg. Barna hadde sett henne på Skype, så hun var ikke en helt ukjent.

”Siden hun (stemor) ikke snakker norsk eller engelsk blir det litt stille stemning når vi er alene med henne. Vi kan liksom ikke snakke ordentlig med henne, og vi vet ikke hva hun vil snakke om. Hun har begynt på norsk kurs, så nå kan vi forstå hverandre litt, men det har ikke blitt så mye snakking enda. Jeg håper hun lærer seg ordentlig norsk. Da tror jeg det kommer til å bli lettere”.

Berit forteller at hun var litt redd stemoren sin første gang hun møtte henne.

”Jeg skjønnte ikke helt hva som skjedde. Pappa sa at de ikke var kjærester, og det første de gjorde var å begynne å kysse. Det var en rar og overraskende følelse. Så tenkte jeg at når jeg blir litt bedre kjent med hun, kommer jeg sikkert til å synes dette er en lettere følelse”.

Ingen av jentene problematiserer at stemor kommer overraskende inn. Begges forteller at de har forventninger om at det kommer til å gå bra. Implisitt handler barnas fortellinger om mangel på informasjon, involvering og kommunikasjon innad i familien i forkant av store endringer i familiestrukturen. I en undersøkelse gir barn råd til foreldre som skiller seg om at barna ikke bør bli konfrontert med en ”ny mor” eller ”far” for tidlig (Mone mfl. 2011). Ann Vølstad skriver i sin avhandling ”Stemor, jeg?” at kvinnen nesten alltid presenteres som ”venn” og ikke kjæreste eller framtidig stemor (Vølstad 2002). Barnas erfaringer her synes å stå i kontrast til anbefalinger fra forskning om en forsiktig tilnæringsmåte med rom for å bli kjent gradvis. Betydningen av forutsigbarhet, og at barns behov for god informasjon, framheves i flere forsknings studier (Mone mfl. 2011, Ness mfl. 2014).

Fortellinger er ofte flertydige og rommer motsetninger. I barnas konfigurering av fortellingene vektlegges primært forventning om at det kommer til å gå bra. Berit tenker tidsaspektet vil hjelpe, og Cecilie tenker stemors oppbygging av språkkompetanse vil endre situasjonen positivt. Det synes som deres tankemønstre hjelper til troen på at uforutsigbare situasjoner senere vil oppleves annerledes og forståelig (Antonovsky 2000). Barna formidler framtidshåp, er løsningsfokuserte og forteller i et utviklingsperspektiv. Narrativene her holder fram håp og optimisme. Barna skaper forventninger til hvordan det kommer til å bli, noe som kan ha en selvoppfyllende kraft (Jansen 2007).

Greta bringer inn begrepet ”ekte familie”. ”Jeg håper jeg skal bli så godt kjent med den nye familien min at den blir som en helt ”ekte familie”. Jeg spør hva hun mener med en ”ekte” familie. Hvordan merker man at familien er ”ekte”, og hvor lang tid det tar før den blir ”ekte”? Videre spør jeg henne hvordan det er med ste-besteforeldre.

”Jeg tror det tar et par år før de blir ekte familie. De er liksom mer hos deg. Du møter dem mer enn du gjør med den nye familien. Det blir liksom mer kos, for med de nye koser man ikke når de er helt nye når man ikke kjenner hverandre veldig godt. Jeg har følt meg ny i to år. Så jeg tror kanskje det tar 3-4 år. Jeg tror vi kommer til å bli en ekte familie... Ste-besteforeldre de blir ekte med en gang. Jeg besøker dem ofte. Kanskje kjennes de ekte fordi jeg ikke møter farmor og farfar like ofte. De bor jo lengre unna. Mens de andre besteforeldrene bor nært. Også har de dyr. De er også i familien”.

Greta beskriver den biologiske familien som den ekte, samtidig som hun tenker at ekte familie er noe en kan bli. Det er et spørsmål om tid. Dermed er det ikke biologi som er avgjørende for å være ekte familie slik hun ser det. Når to familiekulturer bringes sammen vil det være et arbeid å reorganisere seg og skape en ny familiekultur og -identitet. Å skape en god familieatmosfære basert på trygghet og tilhørighet tar tid (Berge 2007). Walsh (1998) understreker betydningen av åpen kommunikasjon hvor det er rom for å dele et vidt spekter av følelser: glede, sorg, usikkerhet, ambivalens, vanskelige følelser, utilfredstilte behov og uenighet osv. Greta formidler at det tar tid å bli ekte familie. Samtidig formidler hun en tro på utviklingsmulighetene for den ”nye” familien. Måten å fortelle om framtiden på vil kunne skape motivasjon for framtidige forestillinger og handlinger (Jansen 2007).

4.5. Identitetsskapende familiepraksiser i ny-familiene

En måte å tenke familiepraksiser på er å definere familier på bakgrunn av hva de gjør og ikke av hva de er (Finch 2007). Barna forteller om relasjoner og aktiviteter de gjør sammen med ny-familiene sine. Gjennom fortellingene om familiepraksisene bygger de familieidentitet. Ellen forteller at hun lærer mange nye ting av sin stemor som er fra et annet europeisk land. ”Jeg lærer mange nye matretter og litt av hennes språk. Jeg og broren min liker å lage mat sammen med henne. Vi gjør mange ting med henne og pappa; klatring for eksempel. Vi er ikke en familie som bare sitter i sofaen”.

Flere av barnas fortellinger uttrykker samværssituasjoner som styrker relasjonene i ny-familien. Her fortelles om relasjon til flere betydningsfulle voksenpersoner. ”Vi er ikke en familie som bare sitter i sofaen, vi er en ute-familie”. ”Vi er en familie som liker å kose oss mye sammen i helgene”. ”Vi er en familie som pleier å ha mye besøk”.

Disse beskrivelsen viser at barna knytter identitetsbeskrivelser til hva familiene gjør sammen. Noen forteller at de verdsetter at familiekulturenes forskjellighet og at de gjør familie på ulike måter i de to hjemmene. Å framvise familiepraksisene leder andre til å forstå at der er en familie ut fra det de gjør (Finch 2007).

4.6. De gamle og de ”nye” besteforeldrene

Tema om besteforeldre viste seg å bli fremtredende i barnas fortellinger. Ved etablering av ny- familier vil barna få flere ste-besteforeldre. Noen besteforeldre etablerer seg også på ny. Nå er det vanligere med mange besteforeldre og få barnebarn. Tidligere var et det omvendt (St. Meld. 24)¹². Jeg vil her reflektere over hvilken betydning barna forteller fram om relasjon til gamle og nye besteforeldre.

I vårt samfunn har vi kulturelle forestillinger om hvordan besteforeldre skal framstå. Ut fra dominerende fortellinger forventes de å være snille, omsorgsfulle og tilgjengelige. Rollene innebærer at besteforeldre skal vise omtanke, glede og gjensidig interesse for barnebarna. Dette er selvfølgeliggjorte væremåter og praksisformer (Gulbrandsen 2006: Frønes 2001). I Stortingsmelding 24 (2015-2016) vises til forskning hvor besteforeldre ofte definerer seg som faste barnepassere; et slags ”heimevern” for foreldregenerasjonen som stiller opp ved behov. Dette samsvarer med fortellingene barna fortalte fram i dette empiriske materialet.

4.6.1. Samvær og tilknytning til biologiske besteforeldre

Flere av barna har bodd midlertidig hos besteforeldre i kortere eller lengre perioder i forbindelse med separasjon/flytting. De fleste besteforeldre snakkes om som noen de har kunnet regne med som stiller opp for dem. Besteforeldre snakkes implisitt om som et sikkerhetsnett for barna og familiene. Ferie med besteforeldre, alene eller sammen med andre i familien, fortelles fram. To av barna har utenlandske besteforeldre som de har kontakt med, men sjeldnere. Noen har faste tradisjoner med ferie på hytter eller i besteforeldrehjemmet. For flere innebærer disse tradisjonene en møteplass for flere i familien.

”Med pappa reiser vi ofte til utlandet. Men mamma og jeg reiser ikke så veldig mye, fordi vi har et veldig fint sommerhus som man kan bo i året rundt, ved sjøen. Det er veldig koselig der. Det er stor hage, også er det sånn annen liten sovehytte. Så når vi er

¹² I følge St. Meld. 24 beskrives at tre av ti pensjonister født mellom (1940 -1945) har ste-barnebarn. Kunnskapen om omfanget av ste-relasjoner er begrenset (Noack, Lyngstad 2012).

mange der har vi plass til i hvert fall elleve stykker. For noen ganger komme altså meg, stefaren min, mamma, den andre storebroren min, fetterne mine, tante og onkel og stesøsken mine og mormor og morfar. Men vi er ikke alle på samme sted hele tida”.

Betydningen av flergenerasjons-perspektivet, tradisjon og tilhørighet, gis her verdi. Det rituelle og skaping av sammenheng tillegges betydning. Ved å fortelle og sammenholde tidligere erfaring med nåtid og framtid i en sosial kontekst, skaper barna nye sammenhenger. Ved at pappa møter besteforeldre på morssiden sammen med Anders, opprettholdes en meso-systemisk forbindelse (Bronfenbrenner 1979). Her lages en sammenheng mellom Anders sine slekter på mors- og farssiden. Betydningen av felles interesser framstår også som en verdi og skaper felles bånd mellom Anders og bestefar.

”Jeg ser mormor og morfar mest når jeg er hos pappa fordi mormor og morfar bor nærmere han. Der bor onkelen min også. Han har stor motorsykkel... Jeg liker å dra dit... Også har de svømmebasseng. Og så har bestefaren min PC og et nettbrett”. Jeg og morfar liker de samme tingene”.

Dina forteller at hun og far får mye hjelp av onkel og farmor. Dina overnatter hos farmor og de hjelper mye. Hun beskriver stabilitet og tilstedeværelse, ritualer og rutiner hun er glad i.

”Farmor forstår ekstra god hvordan jeg har det. Hun er en slags ekstra mamma for meg. Farfar er død; Jeg var også en veldig farfar-jente. Farfar badet alltid første helgen på hytta når vi pakket ut fra vinteren og sånn. Da badet jeg også, uansett. Det var kaldt, men deilig. Vi hadde et sånt ubrytelig band. Jeg er ikke glad i mormor. Jeg har en farmor-bestemor som har stilt opp for meg. De andre besteforeldrene har liksom bare vært der. Men farmor har stilt opp for meg ordentlig, og hun har en veldig spesiell plass i hjertet mitt”.

Dina har et vanskelig forhold til mor, mormor og morfar. Hun er den eneste som forteller om negativ relasjon til besteforeldre. Kontrasterende er narrativene hun forteller om farmors, farfars og tantes betydning. Hun lager tykkere fortellinger om dem som viktige personer i hennes liv. Dina forteller seg fram som en jente som har gode hjelpere.

Barnas fortellinger er samsvarende med kulturelle forestillinger om besteforeldre som en sentral ”generasjonsressurs” (Hagestad, Herlofsen 2009) og formidlere av kjærlighet og trygghet. I tillegg vil besteforeldre ofte være personer de deler mange opplevelser med. Barna forteller om betydning av stabilitet, ritualer og rutiner i samværet med besteforeldrene.

4.6.2. Ste-besteforeldre relasjoner

Alle besteforeldre og ste-besteforeldre omtales likt, de kalles alle for *besteforeldre*, og deres rolle/funksjon synes ikke å være knyttet til biologisk/ikke biologisk slektskap. Besteforeldre vil ofte være en viktig del av det sosiale nettverket. I familiene med stesøsken vil

besteforeldrene være både biologiske og ikke biologiske besteforeldre i samme familie. Greta går ofte til (ste)besteforeldrene som bor i hennes nærmiljø: *”Jeg kan gå dit for å kose hundene for eksempel, og når jeg har glemt nøkkel eller hvis jeg bare vil besøke dem...Jeg møter dem ofte når de går tur. Da stopper de alltid også prater vi”*. Ste-besteforeldre beskrives som ekte og inkludert i familien på et tidlig tidspunkt i ny-etableringsfasen. De som bodde nært fortalte om hyppig kontakt. Anne: *”Bestemor (mor til stefar) kommer en gang i uka, og henter (halv)broren min i barnehage. Det er fint at hun kommer, da blir det mindre stress”*. Både biologiske og ste-besteforeldre beskrives som betydningsfulle relasjoner.

4.7. Oppsummering

Mange ny-familier vil møte utfordringer som mestring av savn, etablering av ny familiekulturer, danning av nye relasjoner, posisjonering av roller og forhandling om løsninger. Hva gjør ny-familier i stand til innovativ familieskapelse? Begrepet ”familieresiliens”, som et relasjonelt og systemteoretisk begrep, brukes om hvordan familier kommer styrket ut av stressende og belastende hendelser ved felles innsats og samarbeid (Walsh1998) og kan gjøres relevant her. Familiemedlemmenes tankemønstre, organisering og kommunikasjonsmønstre, hvordan de skaper mening, vil være av betydning for hva slags ny-familie det blir mulig å skape (Walsh 1998; Berge 2007). Tankemønstre har betydning for grunnleggende syn på verden og meningskonstruksjon, noe som vil være av betydning for hvordan en håndterer motgang og utfordringer. Å skape balanse mellom fleksibilitet og struktur vil være en innovativ organisering av familien. At barnet gis mulighet for deltakelse i avgjørelser vedrørende barnet, vil være foreldrepraksiser som bidrar til økt resiliens. Ved rettethet mot ressurser, ikke mangler, og anerkjennelse av det ikke biologiske slektskapet, vil mulighetene for tilknytning til flere omsorgspersoner i den utvidete familien bli mulige.

Ny familieorganisering utfordrer familiene til å fri seg fra kulturelle stereotypier hvor problemfokus preger synet på ny-familier. Majoriteten av barna i dette materialet toner ned det biologiske slektskapets betydning.¹³ Hvilke narrativer og beskrivelser familie - medlemmene gir av sin familieform vil ha betydning for deres selvfortelling.

¹³ Se innledningen side 1, det biologiske slektskaper er under forhandling.

5. Bevegelser mellom hjemmene

I dette kapittelet vil jeg utforske hvordan barna opplever overgangen mellom hjemmene og hva slags praktiske, emosjonelle, materielle og relasjonelle betydninger det får for barna å bo i to hjem. Hjemmene danner ulike baser for barnas relasjoner og aktiviteter. Hva forteller barna om hverdagslivserfaringene og hvordan de deltar og posisjonerer seg i overgangene?

Jeg vil relatere til Bronfenbrenners økologiske utviklingsmodell. Barna blir her sett på som individuelle og sosiale aktører som samspiller med familien som sosialt system.

Bronfenbrenner (1979) kaller det en økologisk overgang når det skjer endringer i barnets posisjon i et eller flere mikrosystemer. Barnas mikrosystemer kan beskrives som alle stedene barna oppholder seg; skolen, hjemmene og fritidsarenaer. Bronfenbrenner definerer mikrosystem som et mønster av aktiviteter, sosiale roller og mellommenneskelige relasjoner. Mesosystemene er interaksjonen mellom forskjellige deler av barnets mikrosystemer (Bronfenbrenner 1979). Hvordan mikrosystemene interagerer, vil være av stor betydning for barna. System som omfatter forbindelsen mellom to eller flere miljøer som fokuspersonen deltar aktivt i, kalles et mesosystem. Et viktig mesosystem vil være forbindelsen mellom foreldrene etter skilsmissem. Bronfenbrenners modell innbefatter også, ekso-, makro- og krono-systemet. Jeg vil her legge særlig vekt på barnas mikro- og mesosystemer.

Bronfenbrenner framhever at økologiske overganger betraktes som konsekvenser av, og pådrivere for, menneskets utviklingsprosesser (Bronfenbrenner 1979). Skilsmisse vil være en økologisk overgang som også har mulighet for utvikling og positive forandringer. I overgangene vil barnets deltakelsesbetingelser og posisjoner endres.

Overgangene kan beskrives som bevegelser langs en tidsakse; bevegelser langs den lange (livsløpet) og den korte (hverdagen) tidsaksen (Guldbrandsen 2014 s 24). Kagan (1991, s. 24 i Guldbrandsen 2014) trekker et skille mellom vertikale og horisontale overganger.

Horisontale overganger er de som finner sted når barnet pendler mellom ulike mikromiljøer. I denne studien vil det være barnas bevegelser mellom hjemmene, skole og fritidsarenaer. Vertikale overganger beskriver endringer som skjer når barnet beveger seg mellom ulike faser (ibid). Skilsmisse og flytting vil være eksempler på vertikale overganger. Disse innebærer overgang til ny skole og nytt bomiljø. Flere av barna i utvalget har erfaring med å flytte flere ganger og skifte bomiljøer.

I samtale med barna om flytting mellom hjemmene, sier alle "hjem" om begge stedene de bor. Ut fra antropologisk perspektiv utvides begrepet "hjem". En kan problematisere "det tatt for gitt" og "den selvfølgerliggjorte" betydningen at hjem betyr ett sted (Ulvik, Øien, Olsen 2014 s 100). Barn med skilte foreldre og barn i offentlig omsorg vil ha flere hjem. "Hjem" vil ha betydning for barn både i horisontale og vertikale overganger. I horisontale overganger vil en daglig forlate hjemmet og komme tilbake igjen. I vertikale overganger vil "hjem" fortsatt kunne oppleves som et hjem selv om en har flyttet ut (ibid s 102). Overganger mellom hjemmene innvirker på aktiviteter og samværet med jevnaldrende. Relasjon til venner og aktiviteter vil hovedsakelig bli drøftet i eget kapittel.

5.1. Overgangene og tingene

Barnas omsorgssystemer¹⁴ viser variasjoner. Mange har fått nye roller som stesøster/bror og halvsøster/bror. Nye roller og familiesammensetning innebærer ny posisjonering i familiene. De fleste barna forteller om tilhørighet til begge familier og at foreldrene har en samarbeidende relasjon. Noen beskriver foreldrene som venner. To av barnas foreldre er i konflikt. Vanskelige og uforutsigbare overgangssituasjoner beskrives. Relasjonen mellom barnas biologiske foreldre utgjør et mesosystem; kvaliteten og interaksjonen i dette systemet vil være av stor betydning for barna¹⁵ og deres opplevelse av sammenheng. Foreldrenes relasjon vil påvirke interaksjonen i andre deler av barnets mesosystem så som lærere, fritidsledere og helsesøster vil interagere.

I barnas fortellinger om overgangene mellom hjemmene var pakking og hvilke gjenstander de brakte med seg, sentrale samtale-temaer. Gjennom å lytte til hva barnas fortellinger om hvilke gjenstander de bringer med seg mellom hjemmene, får en tilgang til deres tanker. Videre får barna gjennom å snakke om tingene mulighet til å fortelle fram opplevelsene. Tingene representerer også relasjonene, følelsene, tankene og språket (ibid).

5.1.1. Situerte foreldrepraksiser

To av barna hadde en periode med seg utstyr og bag på skolen på byttedagen mellom hjemmene. Foreldre bidrar ofte med henting og bringing på dette alderstrinnet (Haaland 2002). Anders beskrev at han hadde med utstyr på skolen når han skulle til far i helgen. "*På byttedagen pleier mamma å kjøre meg på skolen*".

¹⁴ Oversikt over barnas omsorgssystemer er beskrevet i metodekapittelet side 17 og 18.

¹⁵ Mer utfyllende om tematikken i kapittel 8 "Barnas blikk på relasjonen mellom foreldrene"

Anders fortalte dette som noe selvfølgelig. Dina erfarte det annerledes: *”Det var litt slitsomt, da måtte vi hele tiden ha med sånne bager: Dette tøyet skal du ta med hjem til mamma for det vet jeg du vil bruke. Og dette skal du ha med hjem til pappa igjen, og det måtte jeg bære på skolen og hjem til pappa. Og hvorfor det? Og så begynner dem å spørre”*.

Hun beskriver handlingen ”å frakte tingene mellom” og medelevers kommentarer og spørsmål som brysomt. Foreldres deltakelse med bringing av utstyr impliserer en samarbeidende relasjon mellom foreldrene. Samarbeidsformer og kommunikasjon i mesosystemet som foreldrene her utgjør vil være betydningsfullt for barnet. Holdninger og ideologier i på makrosystem -nivå vil gjennomsyre alle de øvrige systemene. At foreldre skal samarbeide til barnets beste, ikke la konflikt gå utover barnet, er holdninger som samsvarer med verdier i de øvrige systemene. Massemedia, naboer, venner, personer i helse- og skolesystemet er deler av eksosystemet som på ulike måter vil formidle holdninger om foretrukne og forventede foreldrepraksiser ved skilsmisse. Hva fanger barna opp av forventninger fra de øvrige systemene? Medelever i Dinas klasse kan spørre naturlig og utforskende hvorfor hun har med utstyr på skolen, eller de kan ha fanget opp signaler fra omgivelsene som snakkes om som kritikkverdige; at noe ikke er ”som det skal være”. Anders synes det er greit å ha med bag og utstyr på skolen. Barnas kontekster og situasjoner er situerte.

5.1.2. Pakkingens betydning – symbol på omstilling mellom hjemmene

Å pakke bag kan betraktes som et symbol på omstillingen fra et miljø til et annet. Bagen tilhører bevegelsen mellom hjemmene. Med bagen i hånda er barnet ”midt i mellom”, på vei fra et hjem til det neste. Pakkingen tydeliggjør variasjon mellom hjemmene. Barnet drar fra et omsorgssted til et annet. Berit synes det kan være litt irriterende å pakke bag.

”Da må man begynne å planlegge og alt sånn. Hvis jeg skal ut å klatre, så blir det ombestemt og så skal vi på tur (ler)... Jeg får hjelp til å pakke hvis jeg vil ha hjelp, men som regel vil jeg gjøre det selv slik at jeg får lagt det som jeg vil. Av og til savner jeg ting. Da må vi klare oss med det de har. Det går jo bra”.

Oversikt og opplevelse av å være orientert synes viktig. Berit vil pakke selv. Her tar barnet på seg ansvaret for overgangen og gjør et selvstendig arbeid. Barna må ta med bagen og seg selv over i det andre hjemmet. Er det pakkingen eller konseptet med å reise fra noe og til noe som er slitsomt? Berit inntar en posisjon som den ansvarlige, handlende og aktivt deltagende i overgangen mellom hjemmene.

5.1.3. Gjenstander til hjelp i overgangene

Gjenstander barn knytter seg til som en bamse, en sutteklut eller lignende kan være til hjelp i en overgangssituasjon. Greta forteller: *”Yndlings-kosebamsen min må jeg ha, men noen ganger glemmer jeg den og da må jeg ta en annen ting, en koseball for eksempel. Men noen ganger sier jeg at vi må hente yndlingsbamsen, og da drar pappa og henter den”*.

Denne fortellingen skapte hos meg assosiasjoner til Winnicotts begrep ”overgangsobjekt”, et objekt barnet i en overgangsperiode ikke kan skilles fra. Objektene fungerer som konkrete symboler for foreldrenes trygghet og varme (Winnicott 1971). Gjenstanden har her en emosjonell og relasjonell betydning som materialiserer seg i yndlingsbamsen. Bamsen presenterer tilhørighet. Den hjelper for savnet etter den ikke tilstedeværende av foreldrene. Gretas fortelling viser foreldrenes og steforeldres holdninger og handling i slike situasjoner. Greta blir lyttet til og forstått. De voksne vurderer om det er nok med trøst og et substitutt, eller om ”overgangsobjektet” skal hentes noe som impliserer et samarbeid mellom foreldrene. I mikrosystemet utgjør aktiviteter, roller og relasjoner byggesteiner for utvikling (Bronfenbrenner 1979). Aktiviteten og samhandlingen mellom foreldre og barn blir anerkjent og møtt i mikrosystemene.

I følge Bronfenbrenners modell viser dette samspillet en ”molær aktivitet”, en aktivitet som oppleves som meningsfull og som gjerne mikrosystemet forbinder med noe symbolsk. Molære aktiviteter går utover en kort enkeltstående handling. Handlingen med å trøste, finne substitutt, ringe mamma, reise til det andre hjemmet og hente objektet er handlinger som utgjør en proksimal prosess, også kalt nærhetsprosess. Slike kjeder av proksimale handlinger bidrar til utvikling (Bronfenbrenner 1979) og skaper sammenheng.

5.1.4. Gjenstander muliggjør aktiviteter

Cecilie synes det er uproblematisk om hun glemmer noe i det andre hjemmet. Da stikker hun bortom og henter det.

Cecilie: ”Når jeg glemmer speiderklærne mine, da må jeg hente dem, også tegnesakene. De må jeg alltid ha. Jeg gikk på sommerkunstskole i fjor sommer. Det var veldig gøy. Da brukte vi sanne kullstifter og lagde skygger. Når jeg tegner så kan jeg drømme meg helt bort. Jeg tenker liksom ikke, jeg bare konsentrerer meg veldig. Så kan jeg sitte i flere timer og bare tegne og sånn”.

Speiderklær og tegnesaker muliggjør aktiviteter og har betydning for jentas selvfortelling som tegner og speider. Aktivitetene representerer noe selvstendig i hennes liv. Tegnesakene synes å representere et slags ”skattkammer” som muliggjør å finne ro og avslapning. Speiderklærne

blir et symbol på hennes tilhørighet til speidertroppen, og mulighet for kontakt med venner og speidermiljøet uansett hvilket hjem hun bor i fortelles fram som viktig.

5.1.5. Opplevelse av å bo eller ”være på besøk.”

Anne forteller: ”Jeg pleier alltid å ta med klær til pappa. Jeg synes ikke det er noe vits i å ha faste klær der. Da kan jeg heller pakke ned en bukse eller sånn. Om jeg glemmer noe er det ikke så farlig, da kan jeg låne av Annette (pappas kjæreste). Hvis jeg trenger en sykkel for eksempel; Annette og jeg er nesten like høye. Så jeg kan låne ting av henne. Jeg arver også veldig mange av hennes ting. Jeg kan for eksempel arve og låne sko av henne. Men hun har ganske jålete sko - sånne høyhælte. Det vil liksom ikke jeg ha enda”.

På grunn av geografisk avstand bor Anne hos far og hans nye familie kun annen hver helg. Hva symboliserer det å ha faste klær i begge hjem? Vil det gi en sterkere opplevelse av å bo i begge hjemmene? En kan tenke seg at å låne og arve av fars kjæreste favner både en praktisk, materiell, emosjonell og relasjonell betydning. Fortellingen synes flertydig; samtidig som det er fint å låne, passer det ikke alltid helt; eksempelvis med høyhælte ”jålete” sko.

5.1.6. Inkludering i begge hjemmene via ansvar og oppgaver

For Anne innebærer overgangen mellom hjemmene å reise fra et hjem med få personer til en stor familie i det andre hjemmet. Å få flere ste- og småsøsken innebærer ny posisjonering med mer ansvar og flere oppgaver; eksempelvis barnepass og oppgaver i huset. Anne er eldst i begge familiene sine og har mange søsken. *Jeg liker godt å passe søsknene mine. Jeg er veldig glad i småtroll som jeg kaller dem” (ler).* Anne forteller om trivsel med dette. En kan tenke seg at hennes deltagelse i familien via oppgaver styrker følelse av inklusjon og tilhørighet i det hjemmet hun oppholder seg tidsmessig minst. En foreldrepraksis kunne være å fristille Anne fra oppgaver. Ved å inkludere henne i felles oppgaver og viktige familieavgjørelser, vil dette forsterke følelse av tilhørighet til begge hushold (Walsh 1998). Tiden man tilbringer i et hjem er ikke avgjørende for å føle at det er et hjem (Widerberg, Kummen 2012).

5.1.7. Mobil og sosiale medier

Barna beskriver at mobil, Skype og andre sosiale medier er hjelpsomme for å holde kontakt med det andre hjemmet og venner. *”Nå er det ikke så ille lenger for nå har jeg mobil. Første gang så kan det være jeg snufsa og gråt litt noen ganger. Som regel hjelper det å snakke”.*

Ved flytting er sosiale medier til hjelp. Å kunne snakke og spille på nett sammen kan gi følelsen av samhørighet. Ny teknologi og bruk av sosiale medier endrer grensene mellom ulike arenaer. Samtidighet kan oppnås uavhengig av sted (Ulvik, Øien og Olsen 2014).

5.2. Ritualer og rutiner

Ritualer og rutiner hjelper til med å gjøre situasjonen mer meningsfull, forståelig og håndterbar (Antonovsky 2000). Betydningen av familieritualer og rutiner fremheves særlig mellom biologiske foreldre som bor i ulike hushold. I situasjoner med oppbrudd vil dette kunne skape stabilitet (Walsh 1998). Ritualer kan synliggjøre og organisere overganger. Ritualer på alle nivåer understreker sammenhenger, overganger og sosial integrasjon (Frønes 2001). De har en gitt struktur og et script som kan være hjelpsomme å støtte seg til for individene som deltar i ritualene. På mikroplanet har sosiale enheter og individer ofte ritualer knyttet til overganger mellom faser, posisjoner og situasjoner. Eksempelvis er god natt-ritualer et forløp som understreker og forenkler overgangen mellom natt og dag (ibid). Noen av barna fortalte om faste ritualer og rutiner de brukte i overgangene i forbindelse med “å reiser bort fra” et hjem og “hjem til” det andre hjemmet.

5.2.1. Avskjedsrituale

“Når pappa skal dra igjen - det er litt rart, men vi har funnet ut at vi bare gjør sånn som vi gjorde i barnehagen - da går jeg bort til vinduet og vinker. Pappa og Liv (stemor) går tilbake til bilen. Ofte prater de voksne sammen og planlegger litt. Vi liker å gjøre det sånn”.

Dette faste ritualet hjelper til forutsigbart og “å slippe” hverandre - ikke “dra ut” avskjeden. Berit bringer inn tidsdimensjonen og reflekterer over at det er 10 år siden foreldrene skiltes. De har brukt ritualet hele tiden. Tidligere var ritualet svært viktig for henne. Nå kjennes det ikke så viktig, men de liker å gjøre det på denne måten og fastholder ritualet. Måten de gjør ritualet på skaper et møte mellom personer i Berits to hjem med en tredobbel direkteforbindelse (Bronfenbrenner 1979). Her forsterkes interaksjonen mellom mikrosystemer med et samhandlende flerlenket mesosystem (ibid) med begge foreldre og stemor inkludert. En kan tenke seg at styrking av mesosystemene rundt barnet kan være betydningsfull for utvikling av sammenheng. Walsh (1988) framhever betydningen av familieritualer og rutiner særlig mellom biologiske foreldre som bor i ulike hushold. I situasjoner med oppbrudd vil dette kunne skape stabilitet.

5.2.2 Byttedagen

Begrepet ”byttedag” brukes av alle de fire barna som bor en uke i hvert av hjemmene. Alle har ens praksis med at mandag er ”byttedag”. Barnas beskrivelser av hvordan de erfarer ”byttedagen”, viser variasjon. En uttrykker eksplisitt at hun gleder seg til byttedagen; de andre forteller at de har vent seg til den mer som en fast rutine. Et av barna forteller om mye savn den første tiden etter at foreldrene flyttet fra hverandre. Cecilie forteller at hun er vant til byttedagen og liker den. *“Det er jo litt deilig å komme hjem til den andre og liksom si sånn: Hei pappa! Og så liksom gi dem en kos når de kommer hjem eller jeg kommer igjen, å se dem igjen da. Og så: Det samme neste uke”*.

Her betoner Cecilie gjensynet som noe hun gleder seg til ved overgangene. Hun framhever den faste rytmen og gjensynet som et gode. Barna med delt botid 50/50 beskriver fleksibilitet mht. å lage avtaler med den av foreldrene de inneværende uke ikke bor hos. Alle de fire barnas to hjem ligger innen et geografisk område som muliggjør opprettholdelse av kontakt med samme vennemiljø. Ellen forteller at husene hun bor i bare ligger noen hundre meter fra hverandre og at foreldrene har gjort det slik for at barna kan gå fram og tilbake hvis de trenger noe fra det andre hjemmet.

“Foreldrene mine snakker ofte sammen, de er gode venner. De er ikke sånn kranglete. De er veldig gode. Jeg kjenner andre som har skilte foreldre som bor langt fra hverandre hvor barnet ser den ene av foreldrene sjelden. Jeg er glad for at jeg slipper det”.

Både Cecilie og Ellen poengterer betydningen av forutsigbarhet og snakker om ordninger med oddetalls- og partallsuker, om fast rytme med ferier og hverdager. En foreldrepraksis med et samarbeidende mesosystem, som mestrer kombinasjonen av fleksibilitet og forutsigbarhet, framstår som særlig betydningsfullt for barnets trivsel, trygghetsfølelse her og nå og videre i oppveksten (Skjørten, Barlindhaug og Liden 2007; Ness mfl. 2014; Hjermann 2012).

Ellen beskriver god relasjon til begge sine store familier. Hun forteller lett og selvfølgelig om sine steforeldre og stesøsken. Det er ikke skilsmisse og oppvekst i to hjem, men andre hendelser i hennes liv, som bekymrer henne. Hun har opplevd alvorlig sykdom hos nære familiemedlemmer og er redd sykdom kan komme igjen. Ellen stiller eksistensielle spørsmål Hun undrer seg på meningen med livet når vi likevel skal dø. Mye forskning har fokusert ensidig på negative konsekvenser av skilsmisse (Widerberg og Kummen 2012). Jeg tolker at denne forståelsen ofte kan ha bidratt til at barns reaksjoner på andre hendelser og påkjenninger urettmessig blir attribuert til samlivsbrudd.

5.3. Vertikale overganger

Skilsmisse, flyttinger og skoleoverganger representerer vertikale overganger. Hvilke spenn av utfordringer innebærer vertikale overganger for barn og foreldre i praksis? Hvordan endres barnets posisjon? Hvilke prosesser innebærer dette for barnet?

5.3.1. Flytting og overgangene

Tre av barna bor mest med mor og hennes familie. De gir uttrykk for at det er greit slik det er, men at de skulle ønske mer tid med far også. Geografisk avstand mellom hjemmene, pappas arbeidstid og stor avstand til skole fra pappas hjem er barnas forståelser av at mer botid hos far ikke lar seg gjøre. De sier at det går bra slik det er, og at de har vent seg til det.

Anne: "Etterat pappa fikk den nye jobben og flyttet, fikk vi ny ordning. Før hadde vi 50/50. Nå bor han mye lengre fra skolen min, så jeg er hos han bare annen hver helg og i ferier".

Bo-ordninger vil for mange variere i ulike faser avhengig av mange ulike faktorer som geografi, alder, barn og voksnes preferanser osv.

Anders: "Hvis jeg skulle bodd mer hos pappa da måtte det vært sånn at vi ikke trengte bil for at jeg skulle komme på skolen, ellers rekker pappa ikke jobben sin".

Mange forhold vil virke inn på foreldres valg av bosted, arbeidsplass og bo-ordninger for barna. Bronfenbrenners økologiske modell viser til systemenes gjensidige påvirkning av hverandre. Framfor en nærsynt individualistisk tenkemåte hjelper modellen til et videre systemisk blikk. I den aktuelle konteksten vil fars arbeidssted inngå i barnets eksosystem, da fars arbeidssted utgjør et miljø som indirekte vil påvirke barnet. *"An exosystem refers to one or more settings that do not involve the developing person as an active participant, but in which events occur that affect, or are affected by, what happens in the setting containing the developing person"* (Bronfenbrenner 1979 s 25).

Flere av barna har erfaring med flere flyttinger. Anne som har flyttet flere ganger har følgende tanker om flytting:

Anne: "Det er jo trist å flytte fra der man har bodd. Men så er det jo også bra med et nytt sted og sånn, men det er ikke bra hvis det bare er for et år. Det er veldig nytt hvis man liksom flytter herfra og til en annen by, for da kjente jeg ingen. Og på første skoledag – alle kjente hverandre unntatt meg liksom, og det var sånn rart. Men det gikk jo fint da. Det hjelper at jeg har foreldrene mine og besteforeldre og stefar hvis jeg kjenner seg utrygg... Etter flyttingen var det samme avtale med pappa om annen hver helg. Hvis jeg gikk i den bursdagen, så jeg ikke pappa før to uker etter det. Det var liksom - da ble jeg litt lei meg egentlig, for jeg ville jo til pappa samtidig som jeg ville i den bursdagen. Så gikk det fire uker. Og hvis jeg hoppet over noen helger hos

pappa, da var det sånn at jeg hadde vært så mye hos mamma at jeg ikke ville dra fra henne. Jeg ville jo ha noen helger med henne også. Foreldrene mine synes alltid det er greit det jeg velger”.

Å flytte, skifte skole og vennekrets impliserer ny posisjonering på flere arenaer samtidig i forhold til hjemmene, venner og skolehverdagen. Bevegelser langs den lange og korte tidsaksen endres samtidig. Fortellingen her er flertydig: Anne forteller at å bytte skole og flytte er trist, samtidig som det går bra og er fint. Hun forteller om dilemmaer og valg mht. samvær med venner eller foreldre. Hun formidler hvordan overganger kan håndteres og hva som er til hjelp. Relasjon til familie i flere generasjoner beskrives som trygghetsskapende.

5.4. Oppsummering

Barna forteller fram ulike forståelser og ser situasjoner fra flere perspektiver. Fortellingene deres er ofte flertydige. Samtidig som de reflekterer over noe som oppleves strevsomt, trekker de fram det som kan være positivt. Barna viser stor grad av framtidsoptimisme, fleksibilitet og tilpasningsevne i deres fortellinger om overgangen mellom hjemmene. Å kunne tilpasse seg kan være uttrykk for fleksibilitet og kompetanse. Stress og påkjenninger kan overkommes og føre til vekst dersom støttende relasjoner er tilgjengelige (Visher og Visher 1988 i Berge 2007). Barna forteller om erfaringer med at ny-familier har potensialer i seg.

Å vokse opp i to hjem krever andre foreldrepraksiser enn kjernefamilien. For å muliggjøre en foreldrepraksis med rom for både struktur og fleksibilitet kreves samarbeid mellom foreldrene (Ness mfl. 2014). Barns deltakelse og påvirkning i beslutninger som angår dem vil være av betydning for å oppfylle dette. Samarbeidsklima mellom de biologiske foreldrene i dette empiriske materialet spenner fra gode venner til foreldre i konflikt. Det er betydningsfullt for barna å ha kjennskap til hva som skal skje, når og hvordan. Informasjon, transparens og forutsigbarhet trengs å bli kommunisert (ibid).

Bronfenbrenners modell omfatter alle de sammenhengene barnet lever i. Her inkluderes de kulturelle, fysiske, materielle så vel som de institusjonelle forholdene i barnets tilværelse (Bronfenbrenner 1979). Barna forteller fram måter å gjøre overgangene på som synes å fungere som hjelpsomme mestringsstrategier

6. Venner og aktiviteter

Jeg vil her fokusere på hvordan barnas erfaring med oppvekst i to hjem virker inn på deres fritidsarenaer og kontakt med venner. Barn på dette alderstrinnet er rettet mot skole og venner. Det er stort sett voksen-barn relasjonen jeg løfter fram i oppgaven. Jeg er også opptatt av de horisontale relasjonene til andre barn som barna tematiserte som viktige i intervjuene. Skolen virker inn på organisering av barnas sosiale liv på flere arenaer. Barn i samme klasse bor som oftest i samme nabolag og møtes på fritidsaktiviteter, lekeplasser og andre steder i nærmiljøet (Gulbrandsen 2014). Skolen er sentral for samvær med nærmiljøet utover skole tiden. Skolen som institusjon skaper møter mellom mikro og mesosystemer rundt barna.

6.1. Vennearenaer og aktiviteter

Barna beskriver arenaer med venner og aktiviteter som viktige. Avtaler om å være med hverandre hjem lages ofte på skolen. De avtaler å gjøre lekser sammen, spille spill, se TV-serier, gjøre "singstar" (karaoke-lignende konsept med dans og sang) osv. Cecilie forteller: *"Jeg liker å prøve nye ting. Jeg har gjort masse forskjellig; korps, speidern, fotball, hip hopp og jazz dans også. Jeg er nysgjerrig og vil ikke gå glipp av noe."* Å møtes på fotballplassen og spille fotball etter skoletid nevnes som populært av flere. Både gutter og jenter blant informantene spiller fotball på lag. Alle barna har minst en organisert aktivitet og ofte har de flere. Noen hadde aktiviteter som en av foreldrene fulgte mest opp. Det er vanlig at foreldre engasjerer seg i barnas aktiviteter på dette alderstrinnet (Haaland 2002). Ofte er foreldrene tilskuere på arrangementer, men tidvis også deltakere. Noen av barna klatrer, en aktivitet de gjør sammen med foreldre og steforeldre. Det hender ofte at venner inviteres med. To av fedrene, hvor barna bor mest hos mor, følger fast opp trening og kamper i forbindelse med fotball. Her møtes barnas lagkamerater, deres foreldre og trenere jevnlig. Innimellom reiser de på cuper og overnatter. Dette innebærer at fedrene kontinuerlig holder kontakt med en viktig del av barnets daglige miljø. Noen steforeldre er også ofte inkludert i oppfølging her. Mange av barna er travle. Ordet stress nevnes av to av barna. Samtidig fortelles aktivitetene som lystbetonte. Flere mener at mindre lekser ville hjulpet til mer tid til det viktigste; nemlig tid med venner.

6.2. Samværsmonstre med venner

Barna med delt bo ordning, hvor hjemmene ligger i samme geografiske område, har samme vennekrets uavhengig av hvilket hjem de bor i. Barna som har samvær med far i helger,

beskrev alle tre at de ikke hadde et fast vennemiljø hos far.

Anders: *"Jeg møter ofte noen på skate-banen eller fotballplassen. Jeg vet ikke hvor noen av dem bor – jeg tenkt å prøve å finne det ut"*.

Berit: *"Jeg har ikke faste venner hos pappa. Men når vi er på hytta til pappa har jeg faste hytte-venner. Det er koselig"*.

Anne: *"Jeg har ingen venner hos pappa. Når jeg var yngre hadde jeg ikke med venner til pappa; da savnet jeg venner. Nå som jeg har blitt eldre er det mye lettere. Vennene mine liker å være med og overnatte. De synes det er spennende å være i byen"*.

Begge barna med foreldre i konflikt beskriver fritidsarenaer som viktige:

Gun: *"Jeg svømmer tre ganger i uka fast og ofte er det noe i helgene også. Begge foreldre mine synes det er bra at jeg driver med denne sporten"*.

Dina: *"Jeg elsker å spille håndball og gleder meg til kamper. Også liker jeg godt å gå på musikken og spille fløyte. Jeg har spilt solo også... Så drar pappa og jeg til hytta vår. Den er veldig liten, men fin. Og der har jeg mange faste venner"*.

Flere ønsket å kunne snakke fortrolig med en god venn om familiesituasjonen. Særlig syntes dette viktig for barna med foreldre i konflikt.

Dina: *"Jeg har alltid følge med noen til skolen. Men sånn når jeg har en dårlig dag hjemme og det har vært krangling med broren min og mamma, spesielt hvis det er en mandag, da går det dårlig på skolen for da er jeg i litt dårlig humør og kan ikke fortelle hva som har skjedd. Fordi da bryr de seg enda mer. Jeg skulle ønske de ikke hadde nevnt: Er det det noe som har skjedd hjemme hos deg?` Da føler jeg meg som en annen person, jeg føler meg ikke helt normal. Fordi det er ikke alle som har det sånn heller. Jeg har en venninne og foreldrene hennes vet situasjonen. Der kan jeg komme og overnatte når broren min blir sint. Heldigvis har jeg en venninne jeg kan stole på. Og pappa har jo fortalt det til henne og foreldrene hennes om situasjonen hjemme. Hun kan spørre, men hun spør ikke sånn foran de andre"*.

Far til Gun har sagt at hun ikke skal snakke om vanskelighetene i familien til andre enn helsesøster. *"Jeg synes det er teit å snakke med helsesøster, for da må jeg sende lapp – kan vi snakke om det og det. Jeg har mest lyst til å snakke med bestevenninnen min. Kanskje jeg skal få lov til det"*.

Barna gav uttrykk for at det er bra å kjenne andre barn med skilte foreldre. De beskrev deling av erfaringer og gjenkjenning som betydningsfullt. Flere forteller at de snakker med andre som bor i to hjem. Greta: *"Det er fint å prate med dem om hvordan de synes det er å ha skilte foreldre og hvordan de gjør mange ting"*.

De barna som bor hos far annen hver helg opprettholder kontakt med nettverket der de bor mest, da botiden i fars hjem er begrenset i omfang.

7. Barnas innflytelse på sine familier og hverdagsliv

I hvilken grad barna tenker på seg selv som aktører med innflytelse¹⁶ synes å variere. Her vil kontekst være bestemmende for barnas posisjonering. Jeg vil dele noen fortellinger som anskueliggjør hvordan barna uttrykker seg språklig i situasjoner hvor de strever med å skape meningssammenheng og å formidle seg til foreldrene. Barna forteller om situasjoner hvor de ønsker å snakke, og noen situasjoner hvor de vil slippe å uttale seg.

7.1. Innflytelse opplevd som press

Barnas fortellinger om å snakke eller bli tause dukker opp i flere kontekster, da særlig knyttet til temaer angående foreldrenes relasjon til hverandre og nye partnere. For barna synes det utfordrende å ordsette tanker og følelser knyttes til fortellinger om samvær, savn og i situasjoner hvor foreldre er uenige. I noen av fortellingene formidler barna at de ikke synes foreldrene forstår deres perspektiv godt nok. Cecilie reflekterer over et minne om en tidligere hendelse som hun opplevde som konkurranse mellom foreldrene:

” Om jeg skulle bestemme litt, ville jeg bestemt samme ordning som vi har i dag, en uke hos hver. Men det blir litt for mye press hvis barn skulle velge... Det var en gang i barnehagen, da jeg var ganske liten. Da mente begge to, for de vil jo helst at vi skal være hos dem ikke sant, da mente de begge to at vi skulle være hos dem selv. Og jeg tror de kranglet veldig mye. Og tilslutt så tror jeg det ble sånn at vi skulle si hvem vi helst ville være hos eller sånn. Men så sa broren min at han ville være hos den ene, og jeg ville liksom ikke velge, bare at jeg hadde lyst til å være med broren min...Den gangen tror jeg ikke de skjønnte hvordan det var for meg og broren min, men jeg tror de ville skjønt det i dag. Jeg husker at jeg var veldig usikker. På en måte var det det samme for meg. Jeg hadde ikke lyst å være hos en spesiell selv om det var en dag. Jeg ville ikke velge. Så da sa jeg bare at jeg ville være med broren min. Jeg føler kanskje at, hvis de spør om det, da tolker man kanskje litt mer som at det ikke en konkurranse. Men at det er liksom litt sånn at begge to på en måte, at de begge har lyst at de skal være, liksom velge den. Og at de liksom følte at de ble lei seg hvis de ikke ble valgt, men de ville veldig bli valgt og sånn”.

Cecilie formidler opplevelsen av press. Hun kommer på denne historien og veksler mellom å fortelle om nåtid, fortid og framtid. Tilbakeskuende tror hun foreldrene gjorde en tabbe, at det var en krangel som de ikke greide å løse da. Hun tror kanskje ikke foreldrene husker dette for det er lenge siden. Hun skifter til nåtid, og tenker foreldrene kanskje vil komme på hendelsen hvis hun forklarer det. Jeg spør om hun tenker det er all right å snakke med dem om det nå?

“Ja, jeg synes det er greit å snakke med dem om det fordi det var jo på en måte, det var jo ikke noe jeg gjorde på en måte. Det var jo noe de gjorde. Da synes jeg ikke det er noe galt for dem å høre det selv om de vet at det er kanskje noe de angret på eller sånn, men ja”.

¹⁶ Begrepet ”innflytelse” vil her romme aspekter som å uttale seg, være delaktig, bestemme.

Fortellinger om fortiden kan utgjøre en del av den nåtidige konteksten der nye historier blir skapt (Jansen 2013). Cecilie forteller fram et gammelt minne på en ny måte; hun reflekterer over hendelsen og lager en fortelling hvor det er mulig for henne å snakke om en erfaring som tidligere ikke har vært språksatt. Det synes som Cecilie gjennom denne fortellingen får en klarere bevissthet om muligheten for å dele hendelsen med foreldrene. Ved å bringe opp hendelsen i nåtid og være i stand til å ordsette denne, plasserer hun seg i subjektposisjon. Hun gjør i nåtid foreldrene ansvarlige for det presset hun følte den gangen. Med hennes utsagn *”det var ikke jeg, men de som gjorde noe den gangen,”* viser hun hvordan den fraværende, men implisitte historien framstår for henne. Hun skaper en alternativ historie.

Fortellinger har alltid muligheter til å kunne fortelles på flere måter. Tidligere hendelser kan få ny mening i nye kontekster (Thomassen 2006). Hennes beskrivelse av å unngå å velge den gangen, framstår som hennes måte å ivareta seg selv best mulig i situasjonen hvor hun opplevde press. I intervjukonteksten dekonstruerer Cecilie fortellingen ved at noe nytt innlemmes / utelates. Hvilken betydning har det for Cecilie å kunne språksette og gi hendelsen en ny forståelse? Å skape meningsammenheng og formidle seg til foreldrene synes å ha vært umulig i situasjonen for henne som liten. I den dialogiske prosessen i intervjuet blir det mulig å finne fram til en ny meningskonstruksjon. Cecilie assosierer til dagligdagse hendelser ang. å ta valg å bestemme. *”Jeg har jo på en måte rett å si selv hva jeg vil være med på”*. Implisitt forteller hun fram en selvnarrativ som en som har rett til å påvirke egen deltagelse og innflytelse. Ved å fortelle både bearbeider og skaper vi den verden vi lever i (Bruner1990).

Barns mulighet til innflytelse holdes ofte fram som et gode. Hva som er bra for barn må sees kontekstuellt. Ulvik (2009) drøfter deltakerbegrepet i en rettighetsdiskurs og framhever betydningen av et sosiokulturelt deltakelsesbegrep. Hun viser til sosiokulturell teoritradisjon og poengterer betydningen av interaksjon med andre mennesker som premiss for at barnet skal forme sine meninger. Cecilie beskriver seg alene og presset. Det foretrukne ville være om foreldrene tilstrebet å utforske Cecilies livsverden og samtidig lytte med åpenhet for flertydighet (ibid). Barnets *”deltagelse i”* og *”innflytelse på”* beslutningsprosesser vil kunne plassere barn i situasjoner opplevd som press (Maes, De moel, Buysse, 2012).

7.2. Samskaping av handlingsrom og innflytelse

Barna fortalte fram fortellinger hvor de brukte sin innflytelse til å påvirke samarbeidet med foreldrene. Anne fortalte: *”Det var viktig for meg å si fra når jeg synes jeg så pappa altfor lite”*. Hun vektlegger at hun har snakket med foreldrene, noe som har ført til at de sammen prøver å legge til rette for mer samvær med faren innimellom. Anne synes her å innta en aktiv og deltagende posisjon. Hun tar initiativ og deler sin mening og blir lyttet til. Hennes posisjon her synes å påvirke hennes forståelse av seg selv som innflytelsesrik. Agency kan beskrives som *”individets mulighet til å forhandle om og forandre sine betingelser, skyve på ”rammene” og delta i konstruksjonen av sosial virkelighet”* (Thorsen og Toverud 2002 s. 40).

I Berits fortellinger tar hun initiativ ovenfor foreldrene, har innflytelse og sier i fra om sine meninger.

”Jeg har bedt moren og faren min å slutte å snakke om den andre når de snakker på en måte jeg ikke liker. De kjenner hverandre jo nesten ikke lenger, og da kan de faktisk ikke stå å snakke om den andre. Jeg må liksom si at jeg ikke liker at de snakker sånn om faren og moren min....Jeg prøver å forstå kroppsspråket, om de mener å snakke positivt eller negativt. Når de sier at de av og til må få diskutere litt, sier jeg når det ikke er greit...Jeg vet ikke om de forstår helt hvordan det er for meg”.

I noen av fortellingene synes Berit å ha funksjonen å ta ansvar for å ”lære” opp foreldrene. Hun så på NRK-Super, ”skilt-uka” (2015) hvor tema var skilsmisse og stefamilien. Her var lagt ut informasjon, intervjuer, blogger og tips rettet inn mot barn.

Berit: ”Jeg synes det var veldig bra at de arrangerte den skilt-uka på NRK-Super, så jeg valgte å vise den til foreldrene mine. Det førte nok til at de skjønnte litt bedre hvordan jeg hadde det. Det kan være vanskelig å si fra til foreldrene sine sånn at de ordentlig forstår...I NRK Super sa de at å det er viktig å forberede barn på at det kommer en ny kjæreste. Rådet var å snakke med barnet og bruke tid på dette”.

Berit får snakket med foreldrene om disse opplevelsene ved å introdusere NRK –Super.

I enkelte fagkretser vil en kanskje patologisere at barnet tar så mye ansvar og derfor beskrive henne som et parentifisert barn. Ut fra hennes fortellinger ser jeg henne som et kompetent barn. Ved måten hun forteller om sine initiativ, utsagn og handlinger viser hun stolthet framfor resignasjon. Berit bruker de tilgjengelige kulturelle redskapene (Wertsch 1998 i Ulvik 2009) når hun velger å bruke media med intensjon om at foreldrene skal få større forståelse for barnets situasjon. Det hjelper henne til en økt innflytelse og tilgang til nye forståelser som nye kulturelle redskapene gir.

Små hverdagslige hendelser ble også fortalt fram som viktige når barna erfarte at deres

mening talte med. *”Jeg synes det var fint å være med på visning. De spurte meg om min mening”*.

I mange av barnas fortellinger synes det som de voksne rundt barna lette etter muligheter for å komme barna i møte å finne løsninger og kompromiss der det var mulig.

Både små og store fortellinger om dagliglivet kan ha selvkonstituerende kraft i forhold til hvordan vi forhandler med oss selv om hvem vi er og kan bli (Bamberg i Jansen 2013).

7.3. Oppsummering

Barna lever i ulike kontekster. Det empiriske materialet avspeiler variasjon mht. barnas subjektposisjoner og opplevelse av innflytelse. Barna brukte konteksten i intervjusituasjonen til å dele fortellinger av alle slag, også fortellinger som omhandlet sensitive temaer som ikke hadde vært delt før. Tidligere fortalte historier vil alltid inneholde noe nytt når de fortelles flere ganger. Samkonstruksjon med den historien fortelles til vil virke inn og muliggjøre at flere detaljer fortelles fram. Dette vil gjøre historier ”tykkere”.

Å språksette, samskape og dele fortellinger i en kontekst av utforskning og lytting, åpner mulighetsrom for utvikling av selvagens. Her vil narrative være verktøy for å skape og kommunisere mening (Jansen 2013). De ulike måtene å organisere personlige erfaringer på, og betydningen av ulike narrative konfigureringsformer, har kraft til å skape ny selvforståelse og utvikling (ibid).

I mange av disse fortellingene har barna inntatt innflytelsesrike posisjoner, noe som kan bidra til barns utvikling, opplevelse av foretrukne subjektposisjoner og kontakt med frigjørende krefter.

8. Barnas blikk på relasjonen mellom foreldrene

Barna forteller om ulike foreldrepraksiser og variasjon i deres samarbeidsformer. De fleste av foreldrene har en samarbeidende relasjon og noen av barna beskriver foreldrene som venner. To av barna forteller om pågående konflikter mellom foreldrene. Barna har i ulik grad fått informasjon og mulighet for forståelse av forestående endringer i familiesituasjon i forbindelse med skilsmisse. Lengde siden bruddet varierer.¹⁷ Barna viser ulike reaksjoner og inntar ulike posisjoner. Noen barn tar mye ansvar, mens andre trekker seg ut av situasjoner som oppleves vanskelige.

Noen betraktninger om før og nå

Flere av barna forteller at det er ekstra fint å være sammen med begge foreldre samtidig; for eksempel på utviklingsamtale på skolen, på bursdager og i jula. Flere forteller om hendelser fra før foreldrene skilte seg. Cecile: *”Jeg liker å se på bilder i album fra før skilsmissen fra når vi bodde sammen med både mamma og pappa.”* Minner fra samvær med begge foreldre fortelles fram samtidig med budskap om at de har funnet seg til rette i sine nye familier. Mange forteller at de har vent seg til at foreldrene er skilt og at det kjennes selvfølgelig. *”Det er bare sånn det er. Og det går bra”*. Mange fortellinger beskriver flere perspektiver samtidig: *”Jeg har det kjempebra og jeg kan savne å ha begge samtidig”*.

8.1. Barnas forståelse av foreldrenes skilsmisse

Noen forteller at deres foreldre har forklart at de er for forskjellige til å være gift, men at de kan være venner. Andre har formidlet at de ikke passet sammen, men at de kan samarbeide godt om å være foreldre. Flere trekker fram krangling mellom foreldrene som de syntes det var dumt å høre på. Barna med foreldre i konflikt forteller at foreldrene fortsatt krangler når de møtes. Viktigheten av, og ønske om, at foreldre kan snakke sammen og være venner, tematiseres av alle. Greta forteller at foreldrene hennes kranglet mye når de bodde sammen, og at de var veldig uenige om mange ting.

”De slo opp på grunn av at de ikke ville det skulle gå utover oss barna. Det dumme er at de ikke er på samme sted. Det var mye bedre når de bodde sammen, men samtidig tenker jeg at de ville jo gå fra hverandre og at det sikkert er lurt av dem. De tenkte at det ikke var bra for barna å høre så mye krangling”.

Utsagnet om at ”de skilte seg av hensyn til oss barna” er interessant sett i lys av at hun her formidler motsatsen til den dominerende kulturelle fortellingen om at ”foreldre bør holde

¹⁷ Se metodekapitlet ang. *tid siden foreldrenes samlivsbrudd* pkt. 3.5 og 3.6 side 16 og 17.

sammen for barnas skyld”. En kan tenke seg at denne meningskonstruksjon hjelper til mening med det som skjer (Bruner 1990). Greta veksler mellom å reflektere ut fra ulike perspektiver. Hun tenker på foreldrenes krangling og om savn etter å ha begge foreldre samtidig. Hennes fortelling viser at hun også kan ta foreldrenes perspektiv: *”Det var sikkert lurt av dem å skilles siden det var det de ville”*.

Dina var tre år da hennes foreldre skilte seg. *”Jeg trodde det var et skilt som stod mellom dem. Jeg skjønte ikke helt. Så flyttet mamma plutselig ut, og det gikk jo bra. Men når jeg begynte på skolen skjønte jeg litt av det, med bagene vi måtte ta med og sånt”*.

Barna har i ulik grad fått informasjon og mulighet for forståelse av endringer i familie-situasjonen i forkant av skilsmissen. Noen foreldrepar har informert barna sammen. Et foreldrepar vekslet på å bo i hjemmet sammen med barna i separasjonstiden. Betydningen av informasjon understrekes i forskning (Ness mfl. 2014).

8.2. Ulike foreldrepraksiser

8.2.1. Samarbeidende foreldrepraksiser

De fleste av barnas fortellinger handler om foreldre som samarbeider godt om foreldreskapet. Barna forteller om bo-ordninger som praktiseres med fast struktur, men med åpenhet for fleksibilitet. Steforeldre beskrives ofte som ressurspersoner. Barnas fortellinger gir inntrykk av god tone mellom foreldrene, noe som vil være trygghetskapende (Ness mfl. 2014).

Berits foreldre skilte seg da hun var to år. Hun er vant til å ha skilte foreldre, og ser også fordeler ved det. Berit formidler at foreldrene er åpne for å høre om hennes liv hos den andre av foreldrene. Hun tar medansvar for samarbeidet mellom foreldrene og opprettholdelse av familierelasjoner etter samlivsbruddet. Hun sørger for at foreldrene får vite noe av det som skjer i livet hennes når hun er hos den andre. Hun bringer sine ”to verdener” sammen og skaper sammenheng. Berit forteller seg fram som pådriveren til å fortelle. *”Det er fint å fortelle litt om hva som har skjedd hos den andre, om forandringene vi har gjort. I sommer så bygde vi ut huset til mamma... Jeg får som regel sagt det jeg tenker”*.

Berits fortellinger formidler opplevelse av tillit til begge foreldrene. Narrativene viser hennes mestring og engasjement for å finne løsninger. Barnets egne ressurser, kontakt med begge foreldre som har en samarbeidende relasjon, opplevelse av fleksibilitet og forutsigbarhet vil være betydningsfulle beskyttelsesfaktorer (Ness mfl. 2014, Ottosen og Schwartz 2013).

8.2.2. Foreldre i konflikt

Vedvarende konflikter som involverer barna er den største risikofaktoren for barn etter samlivsbrudd (Amato 2000; Mone mfl. 2011; Hjermand 2012; Maes mfl. 2012; Gulbrandsen 2013; Ottosen og Schwartz 2013; Ness mfl. 2014).

To av barna forteller at kringling og uvennskap fortsetter mellom foreldrene etter at de har skilt seg. Begge barna er involvert i foreldrenes konflikter og begge synes å ha valgt side med en av foreldrene. Mht. samværsordninger bor Dina fast hos far og besøker mor annen hver lørdag. Guns foreldre bor tett i samme nabolag med delt bosted 50/50. Ingen av foreldrene er etablert i nye forhold.

Dina: ”Jeg har mistet tillitten til mamma. Hun har fått mange sjanser, men brukt dem opp. Men jeg snakker litt med henne. For hun er jo moren min og jeg er kanskje litt glad i henne, men jeg har ikke akkurat den tilliten jeg burde ha til henne. Hun har vært der hele livet mitt, men når hun begynte å lyve, da mistet jeg noe for henne. Hvis du har en sirkel – da har jeg mista halvdelen av den sirkelen. Eller, bare en halvdel igjen av hjertet med hvor glad jeg er i henne.

Jeg føler meg ikke hjemme hos mamma, og broren føler seg ikke hjemme hos pappa. Og det er følelsene som teller. Det hjelper ikke at noen sier: Du er hjemme... Vi har ikke en normal familie... Selv om broren min sparker og slår meg og jeg kan være redd han, så kan jeg savne han veldig. Jeg er jo også glad i han... Jeg ville ikke bo hos mamma, og så sa jeg det hele tiden til pappa. Men, det var sånn at du må til mamma uansett. Så stakk jeg av fra skolen, og da skjønnte pappa at det var alvor. Så nå bor jeg med han“.

Dina forteller om sammensatte følelser ovenfor mor og bror. Hun gjorde en intensjonal og selvagentisk handling, viste handlingskraft og stakk av til far. I Dinas fortelling var det dette som førte til at hun ble sett og forstått av faren. Dina medvirket selv til at hennes omsorgsarrangement ble endret. Hun framstår som en kompetent aktør og forteller implisitt om mestring og fremtidshåp. Hun forteller om gode hjelpere i nettverket sitt. Som barn er hun avhengig av voksnes forståelse og handlingskompetanse.

En av omkostningene ved foreldrenes manglende samarbeid synes å være at Dina føler hun ikke har en normal familie. Dette knytter hun til flere forhold; brors utagering og foreldrenes uvennskap. Til tross for å ha blitt utsatt for stor påkjenning forteller hun fram seg selv som en jente som mestrer mye. “Til tross for”-narrativer synes å hjelpe henne til tenkning om seg selv som en jente med handlingsrom på tross av påkjenningene. En forståelse er at Dina konstruerer seg selv gjennom å trekke linjer over tid og se situasjonen i perspektiv.

Gun har et vanskelig forhold til mor og støtter seg mest til far. Hvordan hun forholder seg når foreldrene krangler blir et fokus. Hun vil vite om innholdet i foreldrenes krangler og uenigheter, samtidig som hun prøver å skjerme seg når det blir krangler i hennes nærhet. Da går hun, men hører likevel fra avstand hva som foregår. Hun beskriver den anspente stemningen. Hun later som det ikke skjer. Gun forteller om hendelser som opprører henne angående konflikter mellom foreldrene. Jeg spør om hvordan er det å få vite sånne ting.

”Det er bedre nå som de bor i hvert sitt hus. Det er bedre for meg nå bortsett fra kranglingen. Jeg later som det ikke har skjedd. Eller når det skjer, så gjør jeg bare det jeg skulle gjøre. Da pleier jeg å gå på rommet og fortsette med det jeg driver med; også prøver jeg å stenge krangelen ute. Pappa ber mamma gå for å stoppe krangelen. Noen ganger vil mamma ikke gå...Men det er ikke bare kranglingen. Vi har snakket med folk på noen kontorer...Jeg har jo lyst til å vite det som skjer da. Men jeg tørr ikke si til moren min: Hvorfor gjorde du det og det?”

Gun forteller om lojalitetskonflikt og hvordan foreldrekrangling preger hennes livsverden. Hennes oppmerksomhet synes å være rettet mot foreldrene. Guns forsøk på å late som om virkeligheten er annerledes enn den faktisk er synes vanskelig. Hun synes årvåken for foreldrenes krangling. Gun beskriver situasjoner hvor hun går på “tå hev”. ”Hvis bare – narrative” forteller om det som kunne ha vært bedre om betingelsene hadde vært annerledes (Bamberg 2004 i Jansen s 101).

Hvordan familier viser seg fram og hvilken anseelse familien har utad, er tema for begge barna med foreldre i konflikt. Noen bevisste og ubevisste strategier kan være å isolere seg, bli nummen og likegyldig (Valdez mfl. 2013). Begge barna formidler implisitt at de ikke synes det er normalt sånn de har det. De forteller om et indre og et ytre strev med blikket fra andre på familien. Gun: *”Foreldrene mine kjører i hver sin bil når de kommer fra samme sted og skal på samme møte på skolen min. Jeg bryr meg ikke”*.

Å prøve å ikke bry seg om synes som et forsøk på en mestrings-strategi. Barna fornemmer stemningen mellom foreldrene og når atmosfæren er giftig (Ness mfl. 2014).

Dina: ”Noen ganger når jeg er på håndballkamp kommer moren min. Jeg vil egentlig ikke snakke med henne. Jeg synes det er pinlig når vennene mine kommer bort og sier at der er moren din. Jeg sier at jeg vet det. Og så bryr jeg meg ikke så mye om det mer, men på en måte gjør jeg det”.

Ingen av foreldrene hvor det var sterk foreldrekonflikt var etablert på ny. Forestilling om at det som oftest er nyetablering som er kilde til konflikt er ikke tilfelle her.

9. Avsluttende refleksjoner

Barns deltakelse og perspektiver trengs i forskning for å se et mer helhetlig bilde og lære mer om barneperspektivet ved oppvekst med andre familieformer enn kjernefamilien. I barnas fortellinger i dette materialet formidler de mye om mestring, og de framstår med mye kraft. Mange uttrykker at de er glad for å ha det sånn de har det. De beskriver å ha vent seg til oppvekst i to hjem, og synes det går bra. Flere beskriver gevinst ved ny-familier.

Også barna fra konfliktfylte hjem forteller om mestringsstrategier. De strever, søker og finner ofte kreative strategier. De stiller seg åpne for å se situasjoner fra flere perspektiver og ser etter konstruktive endringer; eksempelvis: *”Foreldrene mine gjorde noe dumt den gangen, det var ekstra mye styr da. De ville ikke gjort det sånn nå”*.

I forskning på feltet er det belegg for at foreldrekonflikt er den største risikofaktoren for barn i oppveksten (Gulbrandsen 2013; Ottosen og Schwartz 2013; Ness mfl. 2014). En kan tenke seg at dette gjelder uavhengig av familieform. Grad av konflikt /samarbeid vil for mange foreldre variere i ulike faser. Tidssdimensjon vil spille positivt inn for mange. Opprettholdelse av et statisk bilde av foreldre som konfliktskapende vil fungere låsende og ha betydning for hvordan vi møter dem og tenker om mulighetene for positive endringer. Det er en fare å gjøre ”konfliktskapende person” til en egenskap framfor å se situasjonelt.

Man kan selvfølgelig fokusere på konflikt og eksponere den. Mange barn utsettes for vanskelige situasjoner, samtidig som de gjør noe. Å framstille barna som offer kan føre til å overse mestringen deres. De er ikke ”enten - eller”. Det er ikke ønskelig å bagatellisere; og samtidig vil det gjøre en stor forskjell å fokusere på at mange av barna står i sårbare situasjon i stedet for at de er sårbare barn. Mange av de sårbare situasjonene kan håndteres.

Instanser som tilbyr hjelp til familier vil være barnevernstjenesten, spesialisthelsetjenesten for barn og unge og familievernnet. Ved en del familievernkontorer og gjennom skolehelsetjenesten tilbys barn som opplever skilsmisse deltakelse i skilsmissegrupper. Ved skolehelsetjenesten vil det som oftest være helsesøster og en annen fagperson som leder gruppene (lærer, PP rådgiver, familierådgiver eksempelvis).

”Samtaler med barn og unge” (Ask, Kjeldsen 2015) er en kunnskapsoversikt over ulike modeller og metoder for samtale med barn. Gruppetilbud er her noe beskrevet som et alternativt tilbud til barn. Studier viser at grupper for barn etter skilsmisse generelt er en god forebyggende intervensjon med positiv effekt over tid (ibid). Jeg vil her gjengi en avsluttende kommentar i beskrivelsen av gruppetilbudet for barn etter skilsmisse : ”*Flere barn vil ha vanskeligheter med å sitte i en gruppe og snakke om følelser og problemer. Der familiens livssituasjon er spesielt kompleks og vanskelig, kan et individuelt tilbud for barnet og familien fungere bedre*” (Ask, Kjeldsen 2015 s 86).

Hva signaliserer det å arrangere grupper for barn med skilte foreldre som et hjelpetilbud via skolehelsetjenesten? Pr. definisjon formidles et hjelpetilbud til alle barn med skilte foreldre. Dette framstår som normativt. Det er nærliggende å forstå det som den ”tatt for gitte” og ”selvfølgeliggjorte” holdningen om at: ”Dere er barn som strever og trenger hjelp. Her er et tilbud til dere”. Dette synes å bygge på den dominerende kulturelle fortellingen om skilsmisse med ”ødelagte” og ”splittede familier”. Er det en fare for at skilsmissegrupper posisjoner barna som offer og snakker fram livssituasjonen deres som skadelig og problematisk? Kan en komme til å overse variasjonen i barnas erfaringer og deres mestringssituasjoner, og hvordan situasjonen endrer seg over tid? Hvordan ville det være å lage grupper og invitere barn i skolesammenheng til samtalegrupper om familielivet på tvers av familieformer?

Noen av fortellingene i denne studien uttrykker at det å bli plassert i en offerrolle som ”stakkars deg,” kjennes som en lite ønskelig posisjon å befinne seg i. I en offerposisjon er det en fare for at det er kraftløshet og ikke styrke barna får smake på. Intensjonen med gruppetilbudet er god. Men er ideen i tråd med barnas behov? Hvordan er det godt å bli møtt? Klinikere har hatt en tendens til å vektlegge det problematiske ved skilsmisse og etablering av nye familieformer (Widerberg og Kummen 2012).

Parallelt med fokus på ny-familiens problemløsning synes det nødvendig og ønskelig med bevissthet om dens potensiale. Det kan synes hensiktsmessig å flytte blikket mot mestringsstrategier og bidra styrkende her. Å møte barna med en utforskende praksis og invitere barna inn i konsulent-roller, hvor deres mestring blir verdsatt og lyttet til, kan øke barnas mulighet for oppdagelse av egen mestring.

Litteraturliste:

- Amato, P.R. 2000. "The consequences of divorce for adults and children". *Journal of Marriage and the Family* Vol. 62:1269-1287.
- Amato, P.R. 2001: "Children of divorce in the 1990s: an update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis". *Journal of Family Psychology* Vol.15: 355-370.
- Amato, P.R. 2010. "Research on Divorce: Continuing trends and new developments". *Journal of Marriage and Family* Vol. 72: 650-666.
- Andenæs, Agnes, Peder Kjøs og Odd Arne Tjersland. 2017. "Delt bosted – hva sier forskningen?" *Norsk psykologisk tidsskrift* 3:276-284. Oslo.
- Andersen, N.H. og T.K. Finseth. 2015. *Kunnskapsstatus om barn og unges opplevelse av samlivsbrudd*. Innspill til familiemeldingen på oppdrag fra Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet.
- Antonovsky, A. 2000. *Helbredets mysterium. At tåle stress og forblive rask*. København: Hans Reizels Forlag A/S.
- Ask, Helge og Anne Kjeldsen. 2015. *Samtaler med barn*. Folkehelseinstituttet Rapport 2015:4. Oslo.
- Aune, Trine og Christoffer Alve. 2015. *Skilt-uka*. NRK Super.
<http://nrksuper.no/super/skilt/>
- Bamberg, M. 2004. *Considering counter-narratives. Narrating, resisting making sense*. 4.utgave. Amsterdam: John Benjamins.
- Berge, Kristine Fjøsne. 2007. "Stefamilien i et mestringsperspektiv". Universitetet i Oslo
- Bergström, M., E. Fransson, A. Hjern, L. Köhler, T. Wallby.2014. "Mental health in Swedish children living in joint psychical custody and their parents' life satisfaction: A cross-sectional study. *Scandinavian Journal of Psychology* Vol. 55(5): 433-439.
- Bergström, M., E. Fransson, B. Modin, A. Hjern. 2015. *Family break-up linked to heightened risk of psychosomatic problems in teens*. Center for health Equity Studies. Stockholm.
- Birnbaum, R., M. Saini. 2012. "A Scoping review of qualitative studies about children experiencing parental separation". *Childhood* Vol. 20(2): 260-282.
- Booth, A. og P.R. Amato. 2001. "Parental predivorce relations and offspring postdivorce well-being" I *Journal of marriage and family* Vol 63:197-212.
- Bronfenbrenner, Urie. 1979. *The ecology of human development*. Cambridge: Harvard University Press.

- Bruner, Jerome 1990. *Acts of meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner, Jerome 2002. *Making stories*. Law, litterature, life. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
- Cunningham, M., og K. Skillingstead. 2015. "Narratives of socialization: Perceptions of parental influence after childhood divorce." *Journal of Divorce & Remarriage* Vol. 56(2): 137-154
- Ellingsæter, Anne Lise og Arnlaug Leira. 2004. *Velferdsstaten og familien*. Oslo: UIO.
- Ellingsæter, Anne Lise og Karin Widerberg. 2012. *Velferdsstatens familier*. Oslo: Gyldendal.
- Emery, R.E. 1999. *Marriage, divorce, and children's adjustment*. (2.ed). Newburu Park, CA: Sage Publications.
- Engel, Susan. 2005. "Narrative Analysis of Childrens`'s Experience". *Researching Children`s Experience, Approaches and Methods*. Greene & Diana Hogan. London: Sage Publicatioans.
- Finch, Janet. 2007. "Displaying families". *Sociology* 41(1): 65-81.
- FNs barnekonvensjonen. 1991. Vedtatt av De forente nasjoner 20. November 1989, ratifisert av Norge 8. januar 1991.
- Frønes, Ivar. 2001. *Handling, kultur og mening*. Bergen: Fagboklaget
- Gran, Sissel. 2014. "Hjemløs". *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* Vol. 51(12): 1038-1045.
- Greene, Sheila, and Malcolm Hill. 2005. "Researching Children`s Experience: Methods and Methodological Issues" in *Researching Children`s Experience, Approaches and Methods*. Greene & Diana Hogan. London: Sage Publicatioans.
- Gubrium, Jaber F. og James A. Holstein. 2009. *Analyzing narrative reality*. Los Angeles: Sage Publications, Inc.
- Gulbrandsen, Liv Mette. 1998. *I barns dagligliv. En kulturhistorisk studie av jenter og gutters utvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, Liv Mette. 2006. "Urie Bronfenbrenner: En økologisk utviklingsmodell, kapittel 2: *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Oslo, Universitetsforlaget. Red. Liv Mette Gulbrandsen.
- Gulbranden, Liv Mette, red. 2014. *Barnets deltagelse i hverdagsliv og profesjonell praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen Liv Mette, Sissel Seim, Oddbjørg Skjær Ulvik. 2012. "Barns rett til deltagelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid". *Sosiologi i dag* 2: 3-4.

- Gulbrandsen, Wenche. 2013. "Foreldrekonflikter etter samlivsbrudd: En analyse av samspill og kilder til det fastlåsende". *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* Vol. 50(6): 538 – 551.
- Gullestad, Marianne. 1989. *Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagestad, Gunhild O. og Katharina Herlofsen. 2009. St meld 24.
- Haugen, Gry Mette D. 2010. «Children's perspectives on everyday experiences of shared residence: Time, emotions and Agency dilemmas.» I *Children and Society* Vol 24(2): 112-122." I *Children and society* Vol 24(2): 112-122.
- Haugen, Gry Mette. D, Karin Dyrstad og Marian Ådnanes. 2015. *Barns innflytelse på samværsordninger og bosted. Barns samvær og bosted i familier der foreldrene ikke bor sammen*. Rapport, SINTEF
- Hetherington, E.M. (ed).1999. *Coping in divorced, single and remarried families: A risk and resilience perspective*. Hillsdale, NJ. Lawrence Erlbaum Associates.
- Hetherington, E.M. og J. Kelly. 2002. *For better or for worse: Divorce reconsidered*. New York.
- Hjermann, Reidar. 2012. *Barnas stemme stilner i stormen: En bedre prosess for barn som opplever samlivsbrudd*. Rapport. Barneombudet.
- Hollekim, Ragnhild. 2017. *Contemporary discourses on children and parenting in Norway*. Bergen: UIB.
- Haaland, Kirsti. 2002. *Barnet i skilsmissem*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, Hanne. 2001. *Kjønn og fortolkende metode*. Gyldendals akademisk. Oslo
- Haavind, Hanne. 2011. «Utvikling og deltakelse». I Anna von der Lippe og Michael Helge Rønnestad: *Det kliniske intervjuet. Bind II. Praksis med ulike klientgrupper*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hetherington, E.M. 1999. "Coping in divorced, single parent and remarried families: A risk and resiliency perspective". Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Jansen, Anne. 2007. "Om å skape seg selv en fremtid – betydningen av å fortelle historier". *Norges barnevern* 4:43 – 52.
- Jansen, Anne. 2013. *Narrative kraftfelt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johnsen, Astri og Vigdis Thorsteinsson. 2012. *Lærebok i familieterapi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kagan, Sharon L.1991. "Moving from here to there: Rethinking continuity and transitions in early care and education". *Yearbook in early education* 2: 132 -151.

- Kalil, A., M. Mogstad, M. Rege, M. Votruba. 2011. "Divorced Fathers Proximity and Children's Long-Run Outcomes: Evidence from Norwegian Registry Data". *Demography* Vol.48 (3): 1005-1027.
- Kitterød, Hege Ragni, Jan Lyngstad, Hilde Lidén og Kenneth Aarskaug Wiik. 2015. *Praktiseres delt bosted for barn av andre foreldregrupper enn før?* Rapport 2015/3 Statistisk sentralbyrå.
- Kjøe, Peder, Ole Jacob Madsen, Odd Arne Tjersland. 2014. "Barnets beste i mekling ved samlivsbrudd". *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* Vol. 52(7): 570 – 579.
- Kjøe, P, Ole Jacob Madsen, Odd Arne Tjersland. "Et moderat forslag om delt bosted: Unødvendig og uheldig". *Aftenposten* 06.03.2017. side 11
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. utgave. Oversatt av T.M. Andersen og J.Rygge. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Leira, Halldis.1990. "Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse." Del 1 og 2. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 27:16-22 og 99-105.
- Levin, Irene. 1993. *Becoming a stepfamily*. Jossey-Bass Publications, San Fransisco
- Levin, Irene .1994. *Stefamilien - variasjon og mangfold*. Oslo: Aventura.
- Levin, Irene.1997. *Stepfamilies, history, research and policy*. The Haworth Press. Inc.
- Lippe von der, Anna og Helge Michael Rønnestad. 2011. *Det kliniske intervjuet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Maes, S.D.J., J.de Moel, Ann Buysse. 2012. "Childrens' experiences and meaning construction on parental divorce. A focus group study". *Childhood. A global Journal of Child Research* Vol. 19(2): 266-279.
- McLanahan, S. og G. Sandefur. 1994. *Growing up with a single parent. What hurts, what helps*. Cambridge.
- Midtbøe, O.M. og E.Kroken. Debatt i *Verdens Gang* 04.03.17
- Mone, J.G., D.MacPhee, S.K.Anderson, J.H.Banning. 2011. "Family members' narratives of divorce and interparental conflict: Implications for parental alienation". *Journal of Divorce & Remarriage* Vol. 52(8): 642-667.
- Mosveen, Eirik, Verdens Gang. 2017. *Ap vil at barn kan få flere foreldre*.
[http://www.vg.no/nyheter/innenriks/arbeiderpartiet/ap-vil-at-barn-kan-faa-flere-foreldre/a/23916441/\(14.05.2017\)](http://www.vg.no/nyheter/innenriks/arbeiderpartiet/ap-vil-at-barn-kan-faa-flere-foreldre/a/23916441/(14.05.2017))
- Moxnes, K. 2003. *Skånsomme skilsmisser – med barnet i fokus*. Høyskoleforlaget A/S.

- Ness, Ottar, T.Reitan, A.Meling, L.Kristiansen, L.Husby, T.-J. Ekeland. 2014. ”Barns fornemmelse av brudd; erfaringer med å vokse opp med skilte foreldre”. *Tidsskrift for Norsk psykologforening* Vol. 51(10), 815-821.
- Nilsen, W., A.Skipstein, K.Gustavson. 2012. *Foreldrekonflikt, samlivsbrudd og mekling: Konsekvenser for barn og unge*. Rapport 2012:2. Folkehelseinstituttet.
- Norvoll, R. 2013. *Samfunn og psykisk helse. Samfunnsvitenskapelige perspektiver*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ottosen, M.H., D. Andersen, L.P. Nielsen, M. Lausten og S. Stage. 2010. *Børn og unge i Danmark. Trivsel og velfærd*. København.
- Ottosen, M.H., S. Stage og H.S. Jensen. 2011. *Børn i deleordninger*. (Children in time-sharing arrangements). København.
- Ottosen, M.H. og R.Schwartz. 2013. ”Beskyttelses- og risikofaktorer for skilsmissebørns trivsel i deleordninger”. *Fokus på familien* 41.1. Oslo.
- Pryor, J. og B. Rodgers. 2001. *Children in changing families. Life after parental separation*. Oxford.
- Rød, P.A., T.-J.Ekeland, F.Thuen. 2008. ”Barns erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd: . problemforståelse og følelsesmessige reaksjoner”. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* Vol. 45(5): 555-562.
- Rønbech, K., T.Hagen, H.Haavind. 2010. ”Foreldreposisjoner i bevegelse: fra fastlåst konflikt til utvidet omsorg og empati for egne barn”. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* Vol. 47: 720-729.
- Skjørten, K., R.Barlindhaug og H.Liden. 2007. *Delt bosted for barn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Smart, C. 2004. “Equal shares: rights for fathers or recognition for children?” *Critical Social Policy* Vol 24:484-503.
- Stensgaard, Pernille. 2003. *Mor, barn og far*. Narayana Press: Gylling.
- Stortingsmelding 24. 2016. *Familien – ansvar, frihet og valgmuligheter*. Oslo: Det kongelige barne- og likestillingsdepartement.
- Størksen, Ingunn. 2006. *Parental divorce: Psychological Distress and Adolscnt and adult offspring*. Oslo.
- Tjersland, Odd Arne.1992. *Samlivsbrudd og foreldreskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thomassen, Magdalene. 2006. *Vitenskap, kunnskap og praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Thorsen, Kirsten og Ruth Toverud. 2002. *Kulturpsykologi*. Oslo: Universitetsforlaget A/S.

- Ulvik, Oddbjørg Skjær. 2009. «Barns rett til deltakelse. Teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelpers samarbeid med barn.» *Tidsskrift for Norsk psykologforening* 46 (12): 1148 – 1154.
- Ulvik, Oddbjørg Skjær. 2014. ”Å utforske barns deltakelse i hverdagslivet. Metodologiske refleksjoner”. I Liv Mette Gulbrandsen (red): *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis – en utforskende praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ulvik, Oddbjørg Skjær, Ingvild Øien og Bennedichte C. Rappana Olsen. 2014. ”Barns hjem som utgangspunkt for deltagelse”. I Liv Mette Gulbrandsen (red): *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis – en utforskende praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Valdez, C.R., T.Chavez, J.Woulfe.2013. ”Emerging Adults’ Lived Experience of Formative Family Stress: The Family's Lasting Influence”. *Qualitative Health Research* Vol. 23(8): 1089-1102.
- Visher, E. B og J.S.Visher. 1988. *Old loyalties, New Ties. Therapeutic Strategies with Stepfamilies*. New York: Brunner/Mazel, Inc
- Vølstad, Ann. 2002. *Stemor – jeg? Stemødres identitet og handlingsrom*. Hovedoppgave ved institutt for sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Wallerstein, J.S. og S. Blakeslee. 1989. *Second chances. Men, women and children a decade after divorce*. New York.
- Wallerstein, J.S. og J.B. Kelly. 1980. *Surviving the breakup. How children and parents cope with divorce*. New York.
- Walsh, Frona.1998: *Strengthening Family Resilience*. USA. The Guilford Press.
- Warshak, R.A. 2014. ”Social Science and Parenting Plans for Young Children: A Consensus Report”. *Psychology, Public Policy, and Law* Vol.20(1): 46-67
- White, Michael. 2000. *Reflections on narrative practice*. Adelaide: Dulwich Centre publications.
- Widerberg, Karin og Tone Kummen. 2012. Flere skilsmisser – flere hjem. I *Velferdsstatens familier*, red. Ellingsæter, Anne Lise og Karin Widerberg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Winnicott, Donald.1971. *Playing and reality*. London: Tavistock Publication Ltd.

Vedlegg 1. Forespørsel om å intervju 10 elever ved aktuelle skole

Til rektor

Asker. 20.02.16

Forespørsel om å intervju inntil 10 barn skole i forbindelse med en forskningsstudie ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

Jeg er masterstudent i familiebehandling ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

Masterstudien omhandler "*Barns erfaring med oppvekst i to hjem*". I den forbindelse ønsker jeg å intervju inntil 10 barn i alderen 9 til 12 år. Jeg tenker med denne studien at det vil være verdifullt å høre "barnets stemme". I nyere forskning synes det å være et kunnskapshull mht. å inkludere barn som aktører/informanter.

Under forutsetning av NSD- godkjenning som jeg venter svar på, henvender jeg meg til deg for å be om samtykke til å sende med elever ranselpost ang. studien. Jeg ønsker å sende et informasjons- og samtykkeskriv til henholdsvis foreldre og barn i en eller to klasser (avhengig av hvor mange elever som har to hjem). Skrivet inneholder svarslipp som skal undertegnes av barn og foreldre samt telefonnummer slik at jeg kan kontakte de interesserte.

For mer informasjon om metodikk vil jeg henviser til vedlagte samtykkeskjema til foreldrene.

Fint om du kan kontakte meg på tlf.: 97 11 83 81 eller e-post: trudekf@hotmail.com. Du kan også kontakte min veileder barnevernspedagog og psykolog Oddbjørg Skjær Ulvik, dr. psychol., førsteamanuensis, fakultetet for samfunnsfag ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

Med vennlig hilsen

Trude Kristin Finseth

Vedlegg 2. Samtykkeskjema elev

Vil du delta i et forskningsprosjekt?

Jeg er student ved en høyskole i Oslo og holder på med et forskningsprosjekt.
Jeg ønsker å intervju 10 barn i alderen 9 og 12 år som vokser opp i to hjem.

Dersom du kan tenke deg å bli intervjuet, vil jeg gjerne høre om det du har lyst til å fortelle om fra hverdagen din. Jeg kommer ikke til å stille vanskelige spørsmål, men spørre om hva du pleier å gjøre, hvem du er sammen med og lytte til det du ellers vil snakke om.

Intervjuet vil vare ca. 1 time. Jeg har kontaktet rektor og avtalt at intervjuet kan være på skolen på et rom som passer. Foreldrene dine har også fått informasjon i ranselposten. Vi må avtale en tid som passer for deg og skolen. Jeg vil ta opp samtalen vår på en diktafon (båndopptaker). Det er bare jeg som får anledning til å høre det du forteller, og du selv hvis du har lyst.

Hvis du ombestemmer deg, og likevel ikke vil være med på intervjuet, kan du når som helst si fra om dette. Eller: Hvis du etterpå vil at jeg skal slette opptaket av intervjuet, gjør jeg dette.

Hvis du har spørsmål, kan du ringe til meg eller sende sms på telefonnr: 97118381.

Som oftest er det voksne som deltar i forskning. Jeg tenker det også er verdifullt å høre hva barn forteller også i forskning.

Hvis du kan tenke deg å være med på et intervju, må du samtykke til dette. Det gjør du ved å skrive navnet ditt på linjen under.

Hilsen Trude Kristin Finseth

Jeg vil bli intervjuet:

Navn/klasse

Vedlegg 3: Samtykkeskjema til foreldre

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave.

Mange barn har i dag foreldre i to hjem. Nyere nasjonal og internasjonal forskning viser at det er få studier som rapporterer hva barn selv tenker om dette temaet. Å høre deres stemmer kan ha stor verdi.

Jeg er masterstudent i familiebehandling ved Høgskolen i Oslo og Akershus og holder på med den avsluttende masteroppgaven.

Temaet for oppgaven er "Barns erfaring med oppvekst i to hjem". Jeg ønsker og utforske og få økt kunnskap om dette temaet. Å få kjennskap til barns hverdagslivserfaringer mens de er barn er verdifullt. Jeg vil i denne studien å prioritere utforskning av barnas perspektiver og vil derfor invitere barn til å være deltakere i denne studien.

Jeg ønsker å intervju inntil ti barn i alderen 9 – 12 år. Jeg vil bruke en form for intervju som kalles "livsforms-intervju". Som intervjuer vil jeg lytte til det barnet forteller fram fra sin hverdag og stille spørsmål i forhold til dette. I denne intervjuformen problematiserer intervjuer ikke, men vurderer det som verdifullt å lytte til barna. Barnets fortelling om sin hverdag blir altså utgangspunkt og bestemmende for temaer som vi snakker om. Jeg ønsker å møte barnet på skolen i et egnet rom som avtales med skolens ledelse. Tidspunkt for intervju tilpasses barnets/foreldres og skolens ønske. Intervjuet vil vare i ca. 1 time.

Samtalen vil bli tatt opp på diktafon og skrevet ut. Jeg tar sikte på å gjøre intervjuene i mars /april 2016.

Da barna er under 15 år, vil samtykke fra både en av dere foreldrene og barnet være nødvendig.

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er frivillig å være med og barnet og foreldre har mulighet til å trekke seg når som helst underveis uten å begrunne dette nærmere. Da vil alle innsamlete data og opplysninger om vedkommende bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne

gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig. Prosjektet skal etter planen avsluttes juni 2017.

Hvis du er noe du lurer på kan du ringe meg på telefon 97118381, eller sende en e-post til trudekf@hotmail.com. Du kan også kontakte min veileder barnevernspedagog og psykolog Oddbjørg Skjær Ulvik, dr. psychol., førsteamanuensis, fakultetet for samfunnsfag ved Høgskolen i Oslo og Akershus, telefon 67238154. e-post oddbjorgskjar.ulvik@hioa.no. Prosjektleder for studien er undertegnede, Trude Kristin Finseth, og jeg vil foreta alle intervjuene.

Studien er godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Med vennlig hilsen Trude Kristin Finseth

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til at min sønn/datter deltar.

Navn på sønn/datter. Klasse: Telefonnummer:

Signert av en av foreldrene